

HALŠTATSKÝ OBJEKT V PUSTÝCH ÚĽANOCH

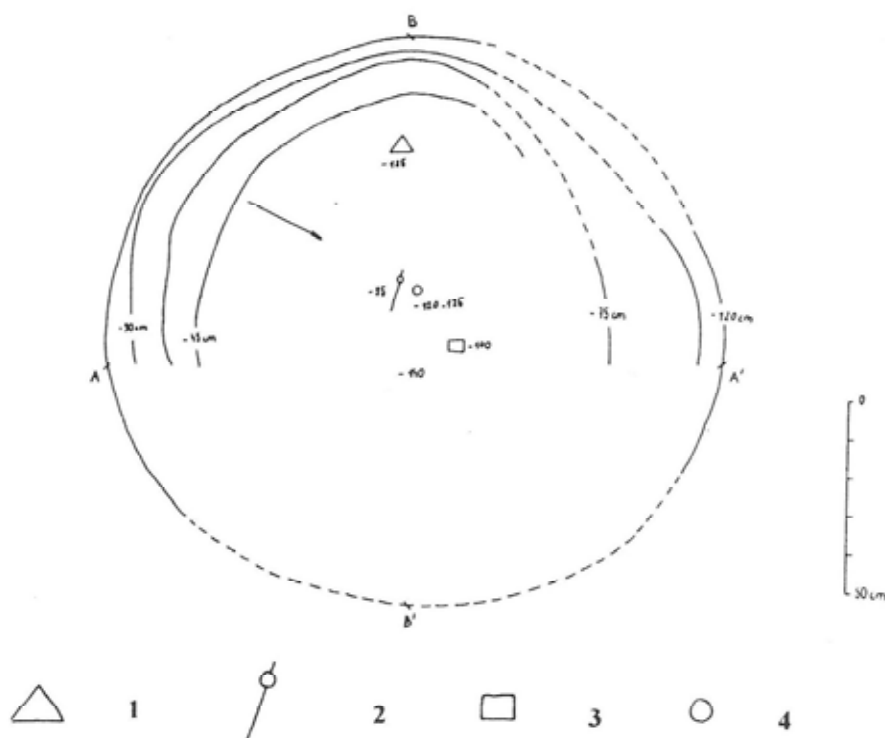
TOMÁŠ KÖNIG

Okolie obce Pusté Úľany je už dlhodobo známe ako miesto výskytu archeologických lokalít z obdobia praveku. Tento stav odráža fakt, že poloha obce, situovaná na juhovýchodnom okraji Trnavskej sprašovej terasy, poskytovala priaznivé podmienky pre zakladanie sídlisk. Podľa doterajších poznatkov sa tu osídlenie koncentrovalo najmä od konca doby bronzovej, a to predovšetkým v dobe halštatskej, v čase keď tu bola rozšírená kalenderberská kultúra. Halštatské sídliskové nálezy pochádzajúce z oblasti juhovýchodného okraja Trnavskej sprašovej tabule už v minulosti vyhodnotila E. Studeníková (Studeníková 1987 – so staršou literatúrou), ktorá taktiež preskúmala mladohalštatský mohylník nachádzajúci sa v bezprostrednej blízkosti intravilánu obce (Studeníková 1981).

Aj keď z intravilánu obce Pusté Úľany boli doteraz známe len skromné sídliskové nálezy, predsa len poukazovali na existenciu sídliska v dobe halštatskej (Veliačik – Romsauer 1994, 155). Na tieto nálezy nadviazalo odhalenie halštatského objektu, ktoré sa uskutočnilo v rámci záchranného výskumu realizovaného Vlastivedným múzeom v Galante na prelome novembra a decembra roku 2002.¹ Výskum sa uskutočnil v súvislosti s rozširovaním elektrickej siete v obci, kde spomínanú stavbu sprevádzali zemné práce pozdĺž asfaltovej cestnej komunikácie. Na Hlavnej ulici, v miestach zeleného pásu medzi chodníkom prechádzajúcim pri pozemku s parc. č. 324/4–5 (dom č. 76) a ľavou stranou cesty v smere na Veľký Grob, zasiahla ryha pre umiestnenie elektrického vedenia čiastočne do pravého objektu.² Miesto nálezu (M-45-11-19, 1:10 000, 239: 50 mm) sa podľa mapy nachádza prakticky na vrstevnici 130m n.m. Spomínaná ryha tu bola vykopaná do hĺbky 1m pod úroveň ostatného terénu, čím došlo na celom úseku jej priebehu k odhaleniu sprašového podlažia, v ktorom boli dobre viditeľné zásahy.

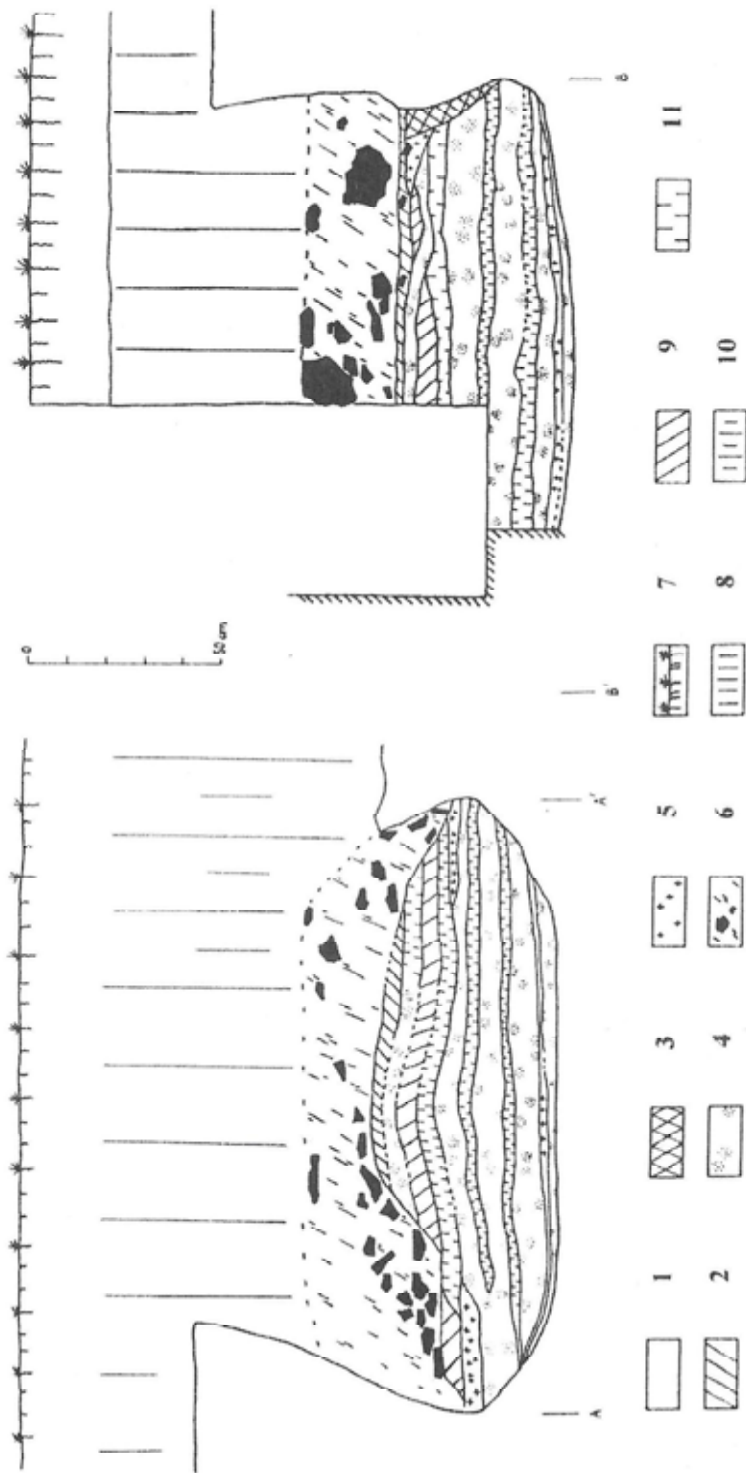
Opis objektu

Už po prvom začistení dna a steny výkopovej ryhy sa ukázalo, že ide o jamu vyplnenú vrstvami popola nad ktorými sa nachádzal materiál nesúci stopy po prepálení. Rozšírenie odkrytej plochy s úmyslom zachytiť objekt v celej jeho predpokladanej veľkosti len potvrdilo toto zistenie. Napriek tomu, že už v minulosti bol objekt z dvoch strán narušený zásahmi, podarilo sa jasne preukázať, že predstavoval jamu so zúženým otvorom, zahĺbenú do sprašového podlažia žltej farby, v hornej aj spodnej časti približne kruhového pôdorysu, so stenami v spodných častiach prehĺbenými do strán a miskovito tvarovaným dnom. Otvor jamy sa črtal až v sprašovom podlaží, ktoré sa tu nachádzalo v hĺbke 45 cm od súčasnej úrovne povrchu terénu. Hoci výplň objektu tvorila v jeho hornej časti svetlohnedá hlina, nachádzal sa už v týchto miestach veľký kus mazanice, t.j. približne na úrovni, kde nastupovala spraš. Od hĺbky 70–75 cm sa objavila spálená vrstva hnedočervenej sypkej hlíny s rozptýlenými zločkami mazanice veľkosti menších fragmentov (asi 10 x 7 cm), ale taktiež z blokov (asi 10 x 15 cm). Zväčša (sekundárne) vypálená červenkastá mazanica mala často tvar plochých blokov s odtlačkami textúry drevených dosiek a trámov, prípadne so stopami po hladení prstami.

Obr. 1. Pusté Úľany: pôdorys objektu s vyznačením miesta a hĺbky pôvodného uloženia vybraných nálezov. Legenda: 1 – hlinená plastika zvieratka (č. 50), 2 – bronzová ihlica z tzv. spindlersfeldskej spony (č. 52), 3 – kostená platnička s reliéfnou výzdobou (č. 53), 4 – zvyšky po prežiarenom bronzovom predmete

Ako sa ukazovalo, menšie zlomky sa koncentrovali prevažne v hornej časti prepálenej vrstvy, väčšie kusy sa sústreďovali hlbšie. Prepálená vrstva mala rôznu mocnosť (20–35 cm), najmocnejšia však bola pri okrajoch objektu. Táto skutočnosť sa dá vysvetliť tým, že relatívne nezaplnené miesta pri stenách jamy poskytli priestor pre nahrnutie prepáleného materiálu, ktorý bol do objektu vysypaný zhora a následne zatlačený až k jeho stenám. Zlomok ihlanovitého závažia s prežliabnutou značkou a črepové nálezy sa objavovali už v prepálenej vrstve, avšak nahromadenie črepov sa vyskytlo až tesne pod prepálenou vrstvou a najvrchnejšou vrstvou popola, ktorá nastúpila v hĺbke asi 95 cm. Z tejto vrstvy popola, respektíve z premiešanej vrstvy, ktorá sa nachádzala medzi ňou a prepálenou vrstvou s mazanicou, pochádza aj nález bronzovej ihlice z tzv. *spindlersfeldskej spony* a kostenej tzv. *votívnej platničky* s reliéfnou výzdobou. Ďalšia výplň objektu pozostávala z neporušeného súvrstvia cyklicky sa striedajúcich vrstiev čistého sypkého popola šedej farby a prepálených (sterilných) vrstiev jemného materiálu svetločervenej farby. Ako popol, tak sterilný materiál bol vždy rovnomerne nahromadený vo vodorovných vrstvách, pričom vrstvy popola boli mocnejšie (okolo 10 cm). Celkovo sa tu teda stretáme s piatimi vrstvami popola obsahujúcimi nálezy, ktoré predstavujú pravdepodobne zvyšky po minimálne piatich pohreboch založených v telese objektu. Nie je vylúčené, že sterilné vrstvy boli prepálené vždy žiarou pohreby založenej na jej vrchu. Po okrajoch niektorých vrstiev popola sa tiahol tmavo sfarbený veniec obsahujúci zuhoľnatelé drevo a fragmenty zvieracích kostí. Predpokladáme, že na miesta pri stenách objektu sa vzhľadom na zúžený otvor nedostával dostatok kyslíka a nedošlo tu k úplnému prehoreniu materiálu. Nachádzaný črepový materiál sa sústreďoval vo vrstvách popola, hoci preukázateľne dochádzalo k jeho posunu vo vertikálnom smere nadol. Dno objektu bolo zachytené v hĺbke 140 cm od úrovne povrchu dnešného terénu. Až na jedno miesto s hrboľmi, dno bolo hladké. V objekte nebola dokázaná prítomnosť zvyškov po akejkoľvek konštrukcii, či úprave povrchu stien.

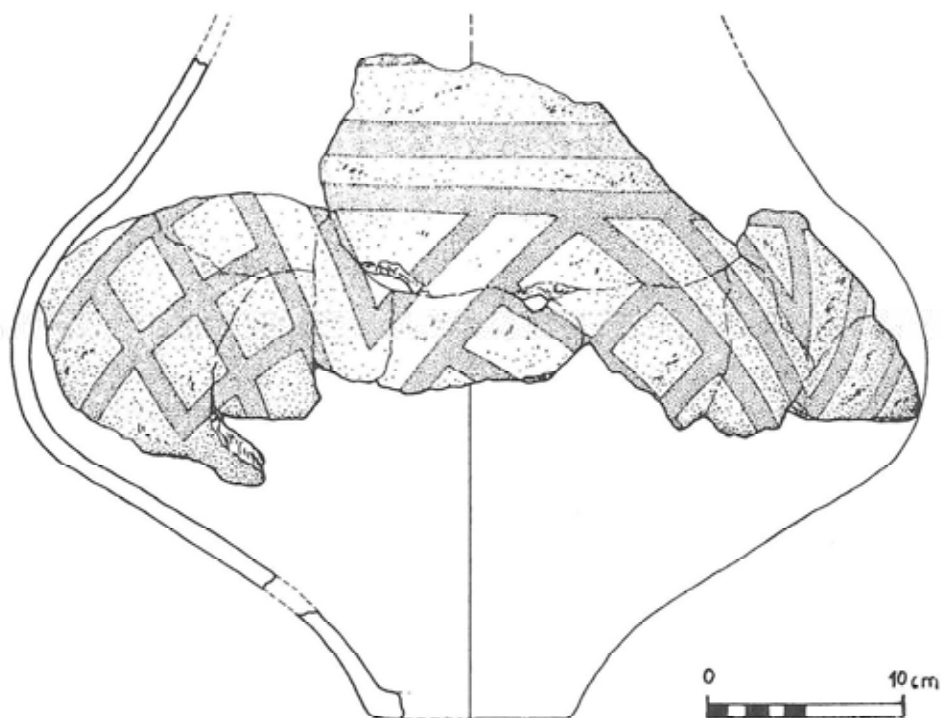

Obr. 2. Pusté Úľany: severozápadný profil rezu objektom (A-A'), juhovýchodný profil rezu objektom (B-B'). Legend: 1 – žltá spráš, 2 – sivý popol premiešaný s hnedočervou prepálenou hlinou, 3 – tmavohnedá hlina premiešaná so žltou sprášou, 4 – svetlosivý sypký popol, 5 – zuhoľnatetelé drevo, 6 – hnedočervená prepálená hlina so zlomkami vypálenej mazanice, 7 – tmavohnedá hlina, 8 – hnedosivá hlina, 9 – žltá spráš premiešaná s hnedou hlinou a sivým popolom, 10 – tmavá humusová hlina, 11 – svetločervená sypká prepálená spráš

Ak budeme vychádzať z doteraz nazhromaždených poznatkov, môžeme interpretovať preskúmaný objekt z Pustých Úľan ako obetnú šachtu. Objekt totiž spĺňa základné kritériá, respektíve má všetky charakteristické znaky obetných šácht zaznamenaných v stredoeurópskej zóne predovšetkým od neskorohalštatského obdobia, tak ako ich definovala E. Studeníková (Studeníková 1984, 72–73). Jedným z nich je výskyt silne spálených vrstiev nachádzajúcich sa tesne nad vrstvami obsahujúcich obetované dary, druhým striedanie sterilných vrstiev s vrstvami bohatými na nálezy, pričom sa uvádza predpoklad, že tieto vrstvy mohli byť výsledkom opakujúcich sa obetných obradov. Presne takáto situácia sa naskytuje aj v prípade objektu z Pustých Úľan. Výplň objektu sa začína neintenciálnou zásypovou vrstvou, ktorá splyvala s okolitou zeminou. Nasledujúcou vrstvou bola už prepálená vrstva obsahujúca už aj nálezy. Tesne pod ňou boli v rámci prvej vrstvy popola nájdené viaceré nálezy, ktoré sem mohli byť umiestnené ako obetné dary. Týka sa to nielen tzv. votívnej platničky s reliéfnou výzdobou (č. 53, obr. 11), ihlice z tzv. spindlersfeldskej spony (č. 52, obr. 10: 3), nahromadených úlomkov z veľkej amfory (č. 1, obr. 3), ale aj ďalších črepových nálezov, ktoré sa nachádzali v ostatných vrstvách popola. Práve tieto vrstvy popola sa striedali so sterilnými vrstvami, ktoré mohli súvisieť nielen s oddelením zvyškov po uskutočnenom obraze, ale aj s praktickou stránkou založenia novej pahreby na vyrovnanom a spevnenom podklade. Aj keď z územia Slovenska nepoznáme doposiaľ nález zodpovedajúci objektu z Pustých Úľan, spomínané kritériá pre obetné šachty spĺňajú v podstate halštatské studne objavené v Ivanke pri Dunaji (Studeníková 1984). V súvislosti s ich nálezom bol vyslovený predpoklad, že spálená vrstva obsahujúca úlomky mazanice bude torzom nadzemnej konštrukcie studní, ku ktorej devastácii došlo z neznámej príčiny v čase, keď plnili svoju funkciu. Napriek podobnosti, ktorá spája situáciu opísanú pri týchto studniach so situáciou v našom objekte, nemôžeme vysloviť podobný predpoklad aj v jeho prípade. K jeho vysloveniu totiž nenachádzame oporu v nálezovej situácii, v ktorej bol odkrytý. V bezprostrednej blízkosti objektu neboli nájdené stopy po akejkoľvek konštrukcii, ktorá, ako sa nazdávame, by ich mala zanechať aspoň v náznakoch. Vzhľadom na toto zistenie sa nazdávame, že prepálená vrstva nevznikla na mieste, ale naopak materiál, ktorý ju tvoril bol sem intencióne donesený tak, aby sa ním vyplnila „nezaplnená“ časť objektu (obetnej šachty). Z výplne objektu pochádza aj malé množstvo zvieracích kostí, ktoré sa žiaľ v súvislosti s predpokladanou prítomnosťou ohňa v objekte zachovali len vo veľmi fragmentárnom stave. Z týchto fragmentov bolo možné rozpoznať kosti ovce (*Ovis aries*), kosti jeleňa (*Cervus elaphus*) a zuby mladého jedinca hovädzieho dobytku (*Bos taurus*).³ Ak by aj v tomto prípade išlo o zbytky po obetnom dare, doterajšie kostrové nálezy pochádzajúce z výplní ostatných šácht nevykazujú jednotnú skladbu, tak aby sa na len ich základe dalo dospieť k jednoznačnému určeniu funkcie týchto objektov (Studeníková 1984, 75–76).

Nálezy

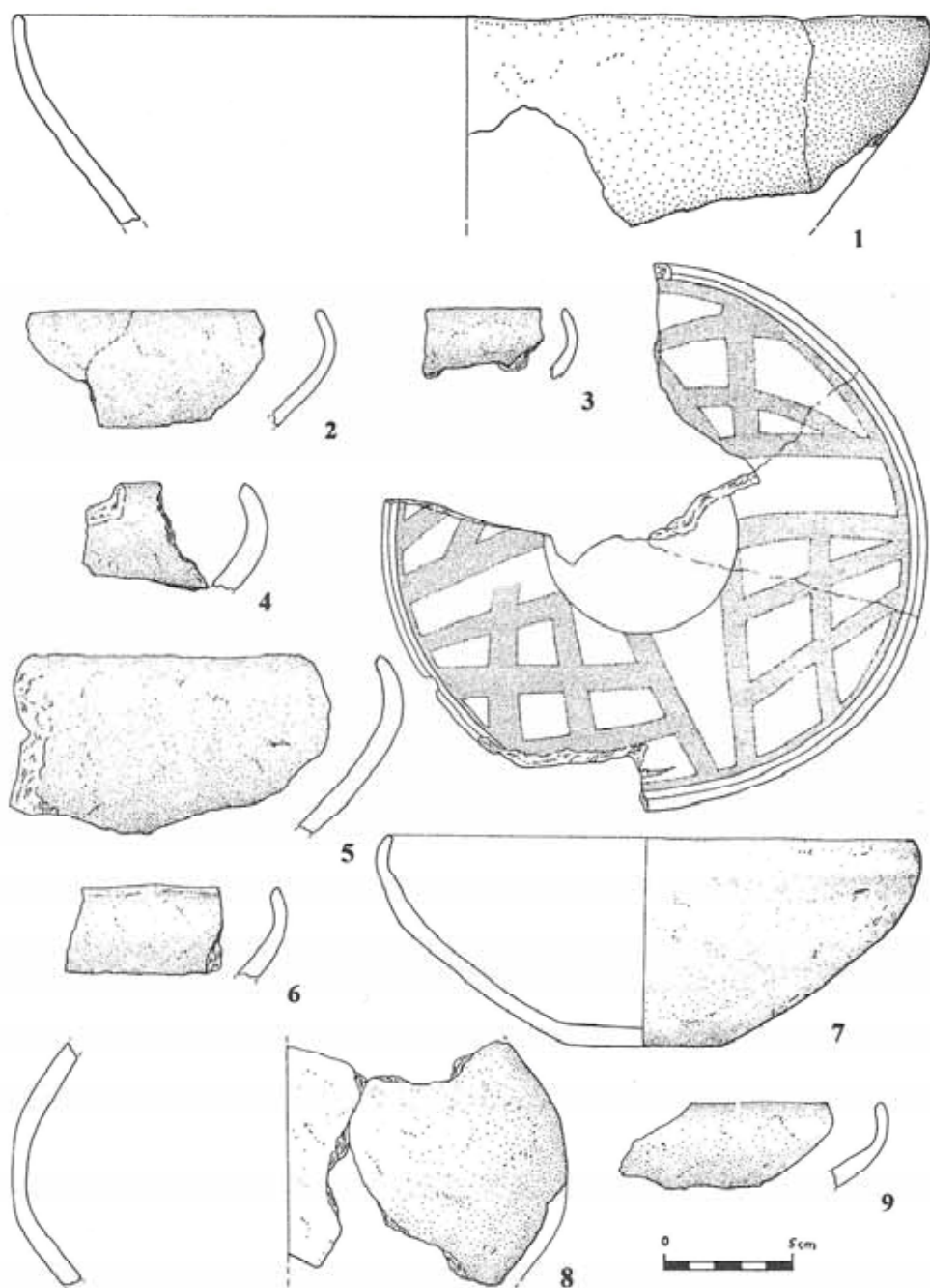
1. Amforovitá nádoba v črepech (zachovaná iba časť – kresebná rekonštrukcia). Baňatá forma – široké telo, kónické hrdlo a zúžené dno. Rozhranie hrdla a tela v hornej polovici výšky zvýrazňuje plytký žliabok. Plynulá profilácia. Hrdlo zdobia dva pásy, z horného zachovaná len časť, pod ním v spodnej časti hrdla široký tuhovaný pás. Horná časť nádoby sa nezachovala. Vydutie je oddelené tuhovaným pásom, ostatná tuhovaná výzdoba pozostáva z visiacich trojuholníkov, ktoré prechádzajú v mriežkovaný ornament zo štyroch kosoštvorcov. Povrch hladný so stopami po druhotnom prepálení (čierny, svetlohnedý, miestami tmavožltý). Hrubozrný materiál. Rozmery: max. Ø asi 48 cm (obr. 3).
2. Misa vo fragmentoch (rekonštruovaná). Kónická s okrajom ústia dovnútra zatiahnutým. Povrch z oboch strán hladný, druhotnc prepálený (sivá farba zvnútra, hnedá a svetlohnedá zvonka). Tuhovaný obvodo-

Obr. 3. Pusté Úľany, nálezy z objektu: rekonštruovaná amforovitá nádoba (č. 1)

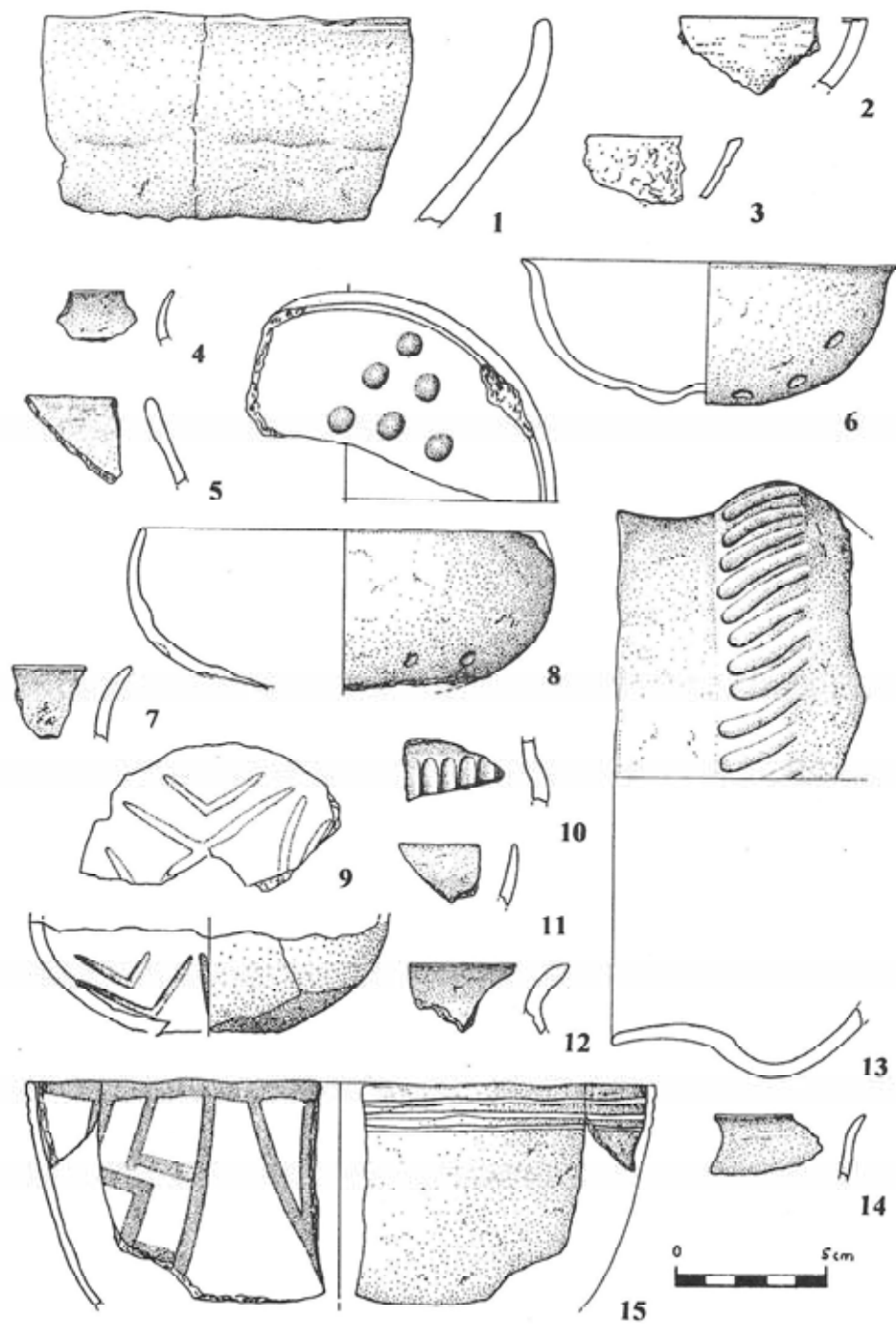
- vý pás pri okraji ústia z obidvoch strán. Vnútrotná strana tuhovaná mriežkovým kosoštvorcovým ornamentom. Jemnozrný materiál. Rozmery: \varnothing ú. 21 cm, max. \varnothing 21,8 cm, \varnothing d. 6,5 cm (obr. 4: 7).
3. Miska vo fragmentoch (rekonštruovaná). Pologulovitá s von vyhnutým okrajom a vypuklým dnom. Stredová jamka je lemovaná drobnými zvonka pretláčanými jamkami, pričom dve ďalšie vybichali pôvodne na štyroch miestach symetricky smerom k okraju. Povrch čieranosivý (miestami svetlohnedá farba), vyhladený, lesklý, so stopami po striebrom tuhovaní (zvnútra celé, zvonka asi len okraj). Rozmery: \varnothing ú. 12,5 cm, v. 4,8 cm (obr. 5: 6).
 4. Okraj veľkého hrnca jednoduchého súdkovitého tvaru. Povrch svetlohnedý, zvonka druhotne prepálený (sivá farba), hrubo formovaný. Hrubozrný materiál (prímes aj väčších kamienkov). Rozmery: \varnothing ú. asi 30–35 cm (obr. 8: 1).
 5. Okraj ústia malého hrnca jednoduchého súdkovitého tvaru. Okraj dovnútra zrezaný, miestami dotváraný rukou. Po obvode v strede tela pôvodne jazykovité (?) výčnelky. Povrch hnedý, hrubo formovaný. Rozmery: \varnothing ú. asi 10,5 cm (obr. 8: 6).
 6. Miska – fragment. Široko roztvorený okraj, prehnuté hrdlo dosadá ostrým lomom na pologulovité dno. Miesta na maximálnej vydutine zdobené drobnými plasticke pôsobiacimi žliabkami. Dno koncentricky lemované zvonka pretláčanými jamkami. Povrch čieranosivý (zväčša poškodený žiarou), vyhladený, lesklý, so stopami po striebrom tuhovaní po oboch stranách. Rozmery: \varnothing ú. asi 11,8 cm, v. asi 4,6 cm (obr. 7: 2).
 7. Misa – fragment. Okraj mierne von vyhnutý, krátke valcovité hrdlo prechádza plynulo v zaoblené vydutie, ktoré zdobí súvislé plytké žliabkovanie orientované mierne doľava. Spodná časť kónická. Hrdlo (vonkajšia aj vnútorná strana) a vydutie z vonkajšej strany sú tuhované. Povrch je vyhladený, tuhované partie sú lesklé, čiernej farby, zvyšná časť je hnedá. Materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing ú. asi 19 cm, max. \varnothing asi 21 cm (obr. 5: 13).

8. Misa – fragment veľkej pologuľovitej tenkostennej misy. Z vonkajšej strany pod okrajom trojica obvodových žliabkov. Vonkajšia strana celá tuhovaná čierna, vnútorná zdobená ornamentom z tuhovaných pásov. Povrch vyhladený, z vnútornej strany na nezdobených miestach hnedý. Materiál bez zrnitých prímies. Rozmery: \varnothing ú. asi 21 cm (obr. 5: 15).
9. Okraj veľkého hrnca jednoduchého súdkovitého tvaru (asi z rovnakej nádoby ako č. 4). Na tele pôvodne (jazykovitý ?) výčnelok. Povrch svetlohnedý, hrubo formovaný. Hrubo zrnitý materiál (obr. 8: 7).
10. Fragment z ústia veľkej misy s okrajom mierne šikmo dovnútra zrezaným (podobná ako č. 16). Povrch béžový (svetlohnedý), nahrubo hladený. Materiál s prímiesou zrnitého piesku (obr. 5: 1).
11. Okraj veľkej misy s dovnútra zatahnutým ústím. Povrch pôvodne hladený, silne druhotne prepálený, hnedý, čiastočne tmavosivý (obr. 4: 5).
12. Fragment z tela nádoby s plochým výčnelkom – držadlom. Povrch béžový (svetlohnedý), nahrubo hladený. Materiál s prímiesou zrnitého piesku (obr. 8: 2).
13. Miniatura vázičkovitá nádobka – fragment (kresebná rekonštrukcia). Okraj mierne von vyhnutý, zosilnený, kolmé hrdlo plynulo prechádza v zaoblené zosilnené vydutie. Vydutie zdobí súvislé plytké kolmé žliabkovanie. Okraj až plecía z vonkajšej, okraj z vnútornej strany zdobený striebřistým tuhovaním. Povrch vyhladený, hnedý. Jemný materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing ú. asi 3,4 cm, \varnothing max. asi 4,4 cm, v. (rekonštrukcia) 3,7 cm (obr. 9: 9).
14. Fragment z dna nádoby č. 13. Rozmery: \varnothing d. asi 2,2 cm.
15. Pologuľovitá misa – fragment. Čierne tuhovanie na širokom páse pod okrajom z vonkajšej strany. Vnútorná strana zdobená pásovým tuhovým ornamentom. Povrch vyhladený, na netuhovaných miestach hnedý. Materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing ú. asi 20 cm (obr. 6).
16. Fragment z ústia veľkej misy s okrajom mierne šikmo dovnútra zrezaným (miestami dotváraný rukou). Z rovnakej nádoby ako č. 10 (?). Povrch svetlohnedý (miestami do siva druhotne prepálený), nahrubo hladený. Materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing ú. asi 36,5 cm (obr. 4: 1).
17. Hrnec – fragment hrnca so zúženým, dovnútra zrezaným (miestami zahladeným) ústím a oblúkovito klenutým telom, bez vyčleneného hrdla. Tesne nad vydutím malý jazykovitý výbežok zahnutý mierne dohora. Povrch červeno-svetlohnedý (miestami prepálený do tmavohneda), nahrubo hladený. Hrubo zrnitý materiál. Rozmery: \varnothing ú. asi 11,5 cm, \varnothing max. asi 15,9 cm (obr. 8: 4).
18. Miska – fragment pologuľovitej misky s mierne dovnútra zahnutým okrajom. Dno je lemované drobnými zvonka pretláčanými jamkami (neskôr zvonka zahládzanými), pričom ďalšie tri trojlístkovite zoraďené jamky sú vysunuté smerom k okraju (pôvodne symetricky na štyroch miestach). Povrch je hladený, vnútorná strana a široký pás pod vonkajším okrajom nesú stopy po striebřistom tuhovaní. Dno má svetlohnedú farbu. Jemnozrnitý materiál. Rozmery: \varnothing ú. asi 13,5 cm (obr. 5: 8).
19. Hrubostenná šálka v črepoch (rekonštruovaná). Súdkovitý mierne deformovaný tvar, mierne dovnútra zahnutý okraj, z ktorého vychádza malé uško (odlomené). Pod okrajom sú na dvoch miestach zachované krátke kužeľovité výčnelky. Povrch tmavohnedý (druhotne prepálený), pôvodne zvonka hladený. Hrubo zrnitý materiál. Rozmery: \varnothing ú. 7,6 cm, \varnothing max. 8,2 cm, \varnothing d. 7,7 cm, v. 5,8 cm (obr. 9: 11).
20. Vysoký hrniec súdkovitého tvaru so zúženým ústím v črepoch (zachovaná iba časť – kresebná rekonštrukcia). Povrch bez osobitnej úpravy, tmavohnedý – druhotne prepálený, pôvodne svetlohnedý. Hrubo zrnitý materiál. Rozmery: \varnothing ú. asi 20,5 cm, \varnothing max. 23,1 cm, \varnothing d. asi 12,5 cm, v. 24,5 cm (obr. 8: 5).
21. Miska – fragment. Široko roztvorený okraj, prehnuté hrdlo dosadá ostrým lomom na pologuľovité (?) dno (nezachované). Povrch vyhladený z vnútornej strany, z väčšej časti (predovšetkým z vonkajšej strany) druhotne prepálený – tmavohnedý, pôvodne svetlohnedý. Materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing ú. asi 19,5 cm (obr. 7: 1).
22. Dva fragmenty z okraja tenkostennej pravdepodobne pologuľovitej misky. Povrch lesklý, vyhladený, striebřisto tuhovaný. Jemnozrnitý materiál.
23. Fragment z okraja menšieho hrnca so zúženým (?) ústím. Povrch tmavosivý, nahrubo hladený. Hrubo zrnitý materiál (obr. 5: 5).
24. Fragment z okraja miniatúrnej nádoby, pravdepodobne mištičky. Hnedý povrch, nahrubo hladený. Jemnozrnitý materiál.
25. Fragment zachytávajúci časť pliec a odsadenie od začínajúceho hrdla nádoby zdobenej súvislým plytkým kolmým žliabkovaním. Povrch tmavosivý, hladený. Materiál s prímiesou zrnitého piesku (obr. 5: 10).
26. Fragment miniatúrnej pokrievky kónického tvaru s hrotitým stredom (vrchol odlomený). Povrch sivý so stopami po striebřistom tuhovaní, vyhladený. Jemnozrnitý materiál. Rozmery: \varnothing asi 3,5 cm (obr. 9: 6).

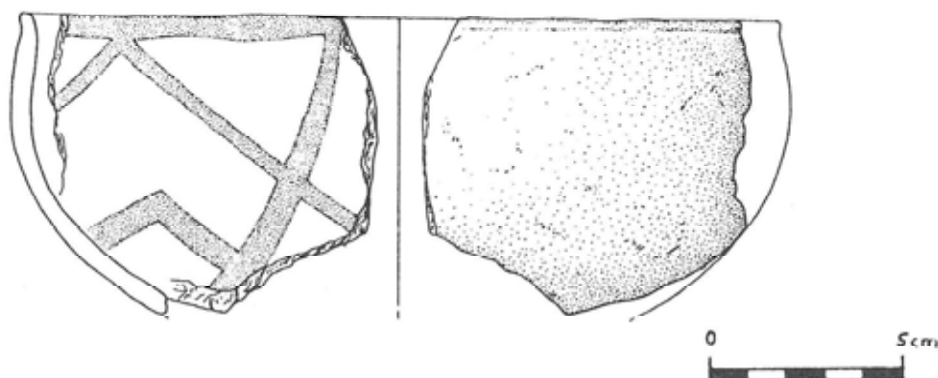
Obr. 4. Pusté Úřany, výber keramických nálezov z objektu (1 – č. 16; 2 – č. 34; 3 – č. 36; 4 – č. 30; 5 – č. 11; 6 – č. 33; 7 – č. 2; 8 – č. 65; 9 – č. 38)

27. Miniatúrna pokrievka (puklička ?) kónického tvaru. Povrch čiastočne svetlohnedý, na zvyšnej ploche sivý (zvyšky tuhovania?). Rozmery: \varnothing 1,5 cm (obr. 9: 7).
28. Fragment z okraja tenkostennej misky s von vyhnutým okrajom. Povrch vyhladený, zvonka prevažne svetlohnedý, zvnútra tmavosivý, pôvodne po oboch stranách striebrišto tuhovaný (obr. 5: 14).
29. Fragment z okraja miniatúrnej mištičky. Svetlohnedý povrch, nahrubo hladný. Materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing ú. asi 5 cm (obr. 9: 8).
30. Fragment z okraja hrubostennej misky s dovnútra vtiiahnutým okrajom. Povrch hnedý, hladný. Materiál s prímiesou hrubozrnného piesku (obr. 4: 4).
31. Fragment z dna misky (?) s vypuklým dnom. Povrch vyhladený, tmavosivý, miestami svetlohnedý. Materiál s prímiesou drobných kamienkov.
32. Črep z okraja misky (?). Povrch zvonka tmavosivý, tuhovaný, zvnútra svetlohnedý. Materiál s prímiesou zrnitého piesku.
33. Črep z okraja misky s dovnútra vtiiahnutým ústím. Povrch hladný, zvnútra tmavosivý, z vonkajšej strany sčasti svetlohnedý, sčasti tmavosivý. Materiál s prímiesou jemného piesku (obr. 4: 6).
34. Črep z okraja misky s dovnútra vtiiahnutým ústím (možno z nádoby č. 2). Povrch hnedý, miestami tmavosivý. Materiál s prímiesou zrnitého piesku (obr. 4: 2).
35. Miska – fragment. Široko roztvorený okraj, oblúkovito prehnuté hrdlo dosadalo možno pôvodne ostrým lomom na dno. Povrch žlto-svetlohnedý, zvetraný. Materiál s prímiesou zrnitého piesku (obr. 7: 3).
36. Črep z okraja misky s dovnútra vtiiahnutým ústím. Povrch hnedý, zvetraný, pôvodne po oboch stranách hladný. Materiál s prímiesou zrnitého piesku (obr. 4: 3).
37. Črep z okraja misky (?) so široko roztvoreným okrajom, prchnutým hrdlom. Povrch hladný, červeno-svetlohnedý. Materiál s malou prímiesou drobných kamienkov (obr. 5: 12).
38. Črep z okraja misky s dovnútra vtiiahnutým ústím. Povrch červeno-svetlohnedý, zvetraný silným druhotným prepálením. Materiál s prímiesou drobných kamienkov (obr. 4: 9).
39. Fragment z hrncovitej (?) nádoby – plochého, po obvode mierne zahnutého držadla. Povrch svetlohnedý, hladný. Materiál s prímiesou zrnitého piesku.
40. Črep z okraja misky (?) so široko roztvoreným okrajom, prehnutým hrdlom. Povrch sivočierny, hladný, pôvodne striebrišto tuhovaný. Jemnozrnný materiál (obr. 5: 7).
41. Črep z okraja tenkostennej misky (?) so široko roztvoreným okrajom. Povrch čierny, lesklý, tuhovaný. Materiál s malou prímiesou drobných kamienkov (obr. 5: 4).
42. Črep z okraja misky (?). Povrch tmavosivý, hladný so stopami po obojstrannom striebrišto tuhovaní. Materiál s prímiesou drobných kamienkov (obr. 5: 11).
43. Črep z dna hrnca. Povrch červeno-svetlohnedý, miestami sivý (druhотно prepálený), nahrubo hladný. Hrubozrnný materiál. Rozmery: \varnothing d. 11,1 cm (obr. 8: 3).
44. Praslen kónického tvaru. Povrch hladný, sivý, pôvodne striebrišto tuhovaný. Rozmery: \varnothing max. 3,7 cm, v. 1,6 cm (obr. 9: 1).
45. Fragment praslena kónického tvaru. Povrch pôvodne asi hladný, hnedosivý. Materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing max. 2,5 cm, v. 1,3 cm (obr. 9: 2).
46. Praslen dvojkónického tvaru, pričom jedna polovica je sčasti zrezaná, z bokov vyzdobená štyrmi obvodovými ryhami a zo spodnej časti symetricky rozvrhnutým ornamentom z vpichovaných jamiek. Povrch pôvodne hladný, striebrišto tuhovaný. Rozmery: \varnothing max. 3,3 cm, v. 1,7 cm (obr. 9: 4).
47. Miniatúrna pokrievka (?) kónického tvaru (držadlo odlomené ?). Povrch čierny. Materiál s prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: \varnothing max. 3,3 cm, v. 1,2 cm (obr. 9: 5).
48. Praslen plochého tvaru. Povrch hnedý, neupravený, vyplnený z oboch strán náhodne rozmiestnenými vpichmi. Rozmery: \varnothing max. 3,4 cm, v. 0,6 cm (obr. 9: 3).
49. Nepravidelne tvarovaná hrudka z vypálenej hliny. Rozmery: 3,2 x 2,5 cm.
50. Hlinená, v ruke modelovaná plastika štvornohého zvieratka. Predné a jedna zadná končatina odlomené (nezachované). Na podlhovasté telo dosadá na krátkej šiji plochá hlava bez zvýrazneného členenia, pysk je odlomený. Zadná časť tela zakončená krátkym výstupkom (chvostom?), na brušnej strane tela je preštipnutie – naznačenie vemena, respektíve genitálií (?). Končatiny jednoducho zakončené, mierne rozťahnuté do strán. Povrch: tmavohnedý, kompaktný, hrubo modelovaný, dodatočne neupravovaný. Rozmery: 4 x 4,8 cm (obr. 10: 1).
51. Hlinená, silne štylizovaná plastika štvornohého zvieratka. Telo s mohutnou krátko šijou (?) na ktorú priamo dosadá plocho vytvarovaná hlava bez stvárnenia detailov. Končatiny nevýrazne vymodelované

Obr. 5. Pusté Úřany, výber keramických nálezov z objektu (1 – č. 10; 2 – č. 68; 3 – č. 56; 4 – č. 41; 5 – č. 23; 6 – č. 3; 7 – č. 40; 8 – č. 18; 9 – č. 66; 10 – č. 25; 11 – č. 42; 12 – č. 37; 13 – č. 7; 14 – č. 28; 15 – č. 8)

- (naznačené), sčasti odlomené, zobrazené akoby v skoku (?). Na brušnej strane tela je preštipnutie – naznačenie vemena, respektíve genitálii (?). Povrch: tmavohnedý, kompaktný, neupravovaný, hrubo modelovaný. Rozmery: asi 1,8 x 3,5 cm (obr.10: 2).
52. Bronzová ihlica so širšou veslovitou hlavou z tzv. spindlersfeldskej spony. Povrch z jednej strany vypuklý, pri krajoch zaoblený, druhá strana plochá. V strede rozšírenej časti je nepravidelný kruhový otvor. Povrch silno korodovaný. Telo ihlice mierne prehnuté. Rozmery: dl. 9,6 cm, š. (pri otvore) 1,5 cm, š. (hlavice) 1,6 cm, Ø otvora 0,5 cm (obr. 10: 3).
53. Kostená platnička obdĺžnikového tvaru. Na jej frontálnej strane sú reliéfne zobrazené dve prakticky totožné kopytníky. Platnička je z troch strán (okrem spodnej) lemovaná úzkou lištou (okrajom), ktorý mierne prevyšuje ostatnú plochu reliéfu, avšak je položený nižšie ako reliéf. Oba zvieratá sú zobrazené nad sebou, oddelené úzkym plastickým pruhom nadväzujúcim na okraj lemujúci platničku. Končatiny zvierat smerujú na kratšiu stranu obdĺžnika, obe sú zobrazené v pohybe, rozkročené. Tvárou sú zvieratá orientované doprava, na hlavách majú výrazné uši, ktoré stoja rovnobežne s podlhovastým telom, pričom ich dĺžka zasahuje približne do jeho polovice. Telá sú zakončené krátkym chvostom, na hlave dominuje podlhovastý pysk, ktorý sa ku koncu mierne rozširuje. V ľavom hornom rohu je umiestnený malý vyvŕtaný kruhový otvor nezasahujúci do reliéfnej kompozície. Dorzálna strana je plochá, miestami sa tu už však objavuje štruktúra lamiel vnútorného členenia kosti. Hladkosť povrchu narušuje prítomnosť šiestich doprava dole naklonených plytkých škrabancov usporiadaných do troch zväzkov, jedného plytkého škrabancu nesúvisiaceho s predchádzajúcimi a predovšetkým radom štyroch krátkych rýh ležiacich pozdĺžne s kratšou stranou obdĺžnika, približne v strede jeho dlhšej strany. Pri pohľade na profil pravej strany platničky môžeme vidieť v strede jej dlhšieho ramena (obdĺžnika) plytkú vyvŕtanú jamku. Rozmery: 4,4–4,5 x 3,1–3,2 cm, hrúbka reliéfnej časti 0,3–0,35 cm, hrúbka okrajovej lišty 0,2–0,25 cm, Ø otvora 0,3 cm (obr. 11).
54. Miska – fragment (rozmerovo podobná nádobe č. 6). Široko roztvorený okraj, prehnuté hrdlo dosadá ostrým lomom na pologuľovité (?) dno (nedochované). Povrch svetlohnedý, vyhladený, lesklý, so stopami po striebrom tuhovaní po oboch stranách. Jemnozrný materiál (obr. 7: 4).
55. Malý fragment pravdepodobne z misky so široko roztvoreným okrajom, ostrou profiláciou. Povrch hladený so stopami po striebrom tuhovaní. Jemnozrný materiál.
56. Malý fragment z veľmi tenkostennej misky s dovnútra zrezaným okrajom. Povrch hnedosivý, z vonkajšej strany popraskaný, zvnútra hladený. Jemnozrný materiál (obr. 5: 3).
57. Hrnec – pravdepodobne fragment z okraja hrca so zúženým ústím a oblúkovito klenutým telom, bez vyčleneného hrdla (asi z rovnakej nádoby ako č. 17.). Povrch svetlohnedý, nahrubo hladený. Hrubo-zrný materiál.
58. Črepy s najväčšou pravdepodobnosťou z amforovitej nádoby č. 1. Väčšie z nich pochádzajú zo spodných častí nádoby (na dvoch nich sa nachádzajú okrajové časti tuhovanej výzdoby – dva stretajúce sa pásiky do tvaru V). Povrch, materiál ako pri č. 1.
59. Fragment z dna veľkého hrca. Dno mierne zúžené. Povrch pokrytý silnou vápenatou krustou. Hrubo-zrný materiál. Rozmery: Ø d. asi 14,7 cm.
60. Črepy z rôznych nádob, predovšetkým hrncov, časť z misiiek (nerekonštruovateľné), asi 15 kusov.
- 60A. Fragment z dna hrncovitej nádoby (?). Povrch neupravovaný, hnedý. Hrubo-zrný materiál.
- 60B. Fragment z hrncovitej nádoby – ploché držadlo (podobné ako č. 12). Povrch svetlohnedý, nahrubo hladený. Materiál s prímiesou zrnitého piesku.
61. Črepy z rôznych nádob, predovšetkým hrncov, časť z misiiek (nerekonštruovateľné), asi 20 kusov.
- 61A. Črep z dna pravdepodobne veľkej hrubostennej misky (?).
62. Črepy z rôznych nádob (hrnce, misky so zvyškami tuhovanej výzdoby). 10 kusov.
63. Črepy z rôznych nádob (hrnce, misky s tuhovaným hladeným povrchom). 8 kusov.
64. Črepy z rôznych nádob, prevažne z hrncov. 12 kusov.
- 64A. Črep z dna veľkej hrubostennej misky (?). Povrch svetlohnedý, hladený. Rozmery: Ø d. asi 16,1 cm.
65. Fragment nádoby, pravdepodobne dvojkónickej vázy s baňatým telom (zachytávajúci oblasť vydutia) a naznačeným kónickým pokračovaním horných aj spodných partií. Povrch vyhladený, zvonka tmavosivý a lesklý. Materiál s bohatou prímiesou zrnitého piesku. Rozmery: Ø max. 22,5 cm (obr. 4: 8).
66. Fragment zo spodnej časti pologuľovitej misky s prehnutým dnom. Povrch vyhladený, zvonka svetlohnedý (spodná časť) a striebrom tuhovaný (horná časť), striebrom je tuhované aj celé vnútro. Dno z vnútornej strany zdobené plytkými do seba zapadajúcimi (koncentricky usporiadanými) ryhami tvaru „V“. Jemnozrný materiál (obr. 5: 9).

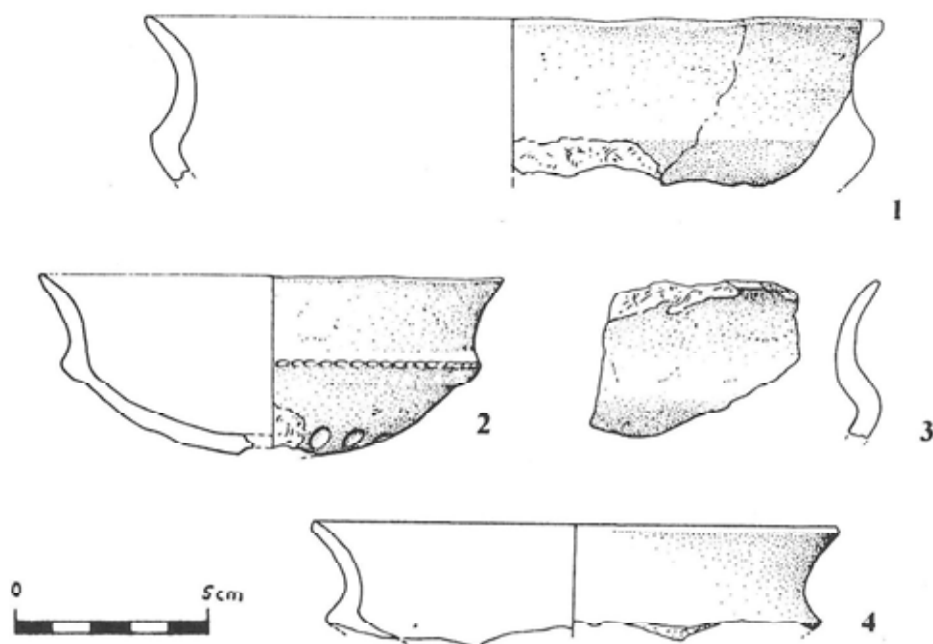

Obr. 6. Pusté Úľany, nálezy z objektu: pologuľovitá misa s tuhovanou výzdobou (č. 15)

67. Fragment z hrdla (?) veľkej hrubostennej nádoby (amfora?). Povrch zvnútra svetlohnedý, zvonka tmavosivý, striebisto tuhovaný. Materiál s prímесou zrnitého piesku.
68. Fragment z okraja veľkej, relatívne tenkostennej misy s dovnútra zrezaným ústím. Povrch hladný, svetlohnedý. Materiál s prímесou hrubozrných kamienkov (obr. 5: 2).
69. Fragment z dna veľkej pravdepodobne hrncovitej nádoby. Povrch svetlohnedý, hladný. Materiál s mierou prímесou zrnitého piesku.
70. Atypické črepy z rôznych nádob (hrnce, misy). 5 kusov.
71. Črepy z rôznych nádob. 5 kusov.
- 71A. Neforemný črep z okraja miniatúrnej nádoby (?).
72. Atypické črepy z rôznych nádob (hrnce, misy). 14 kusov.
73. Malý fragment kamenného nástroja, pravdepodobne drvidla. Na dvoch miestach zachované zvyšky rovných trecích plôch. Materiál: andezit. Určil RNDr. Daniel Pivko, PhD.
74. Dve malé hradky smoly.
75. Riečne okruhliaky. 3 kusy.
76. Fragment vrchnej časti štvorbokého ihlanovitého závažia (druhotne vypáleného?) so stopami po priečnom otvore, na hornej plôške s prežliabnutím v tvare „X“ a v jednej z jeho strán s jamkou. Rozmery: horná plocha 4 x 4 (?) cm (obr. 9: 10).
77. Zväčša ploché bloky mazanice o hrúbke asi 3–5 cm. Časť bola nevypálená, mala svetlohnedú farbu, časť vypálená do svetločerveného odtieňa. Vo zásypovej vrstve č.12 sa vyskytli aj veľké kusy (20 x 15 cm), v niekoľkých prípadoch bolo zrejme, že sa jedná o zvyšok výmazu rohovej časti steny, respektíve drevenej konštrukcie. Na viacerých kusoch sa dochovali ploché časti odtlačených rovných drevených dosák. V menšom počte sa vyskytli kusy so stopami plytkých prstových rýh po hladení. V mazanici je jasne rozpoznateľná prímес organických látok – pliev.
78. Osteozoologický materiál vo veľmi fragmentárnom stave. Analýzu vykonal Doc. RNDr. Peter Holec, CSc.

Rozbor keramického materiálu

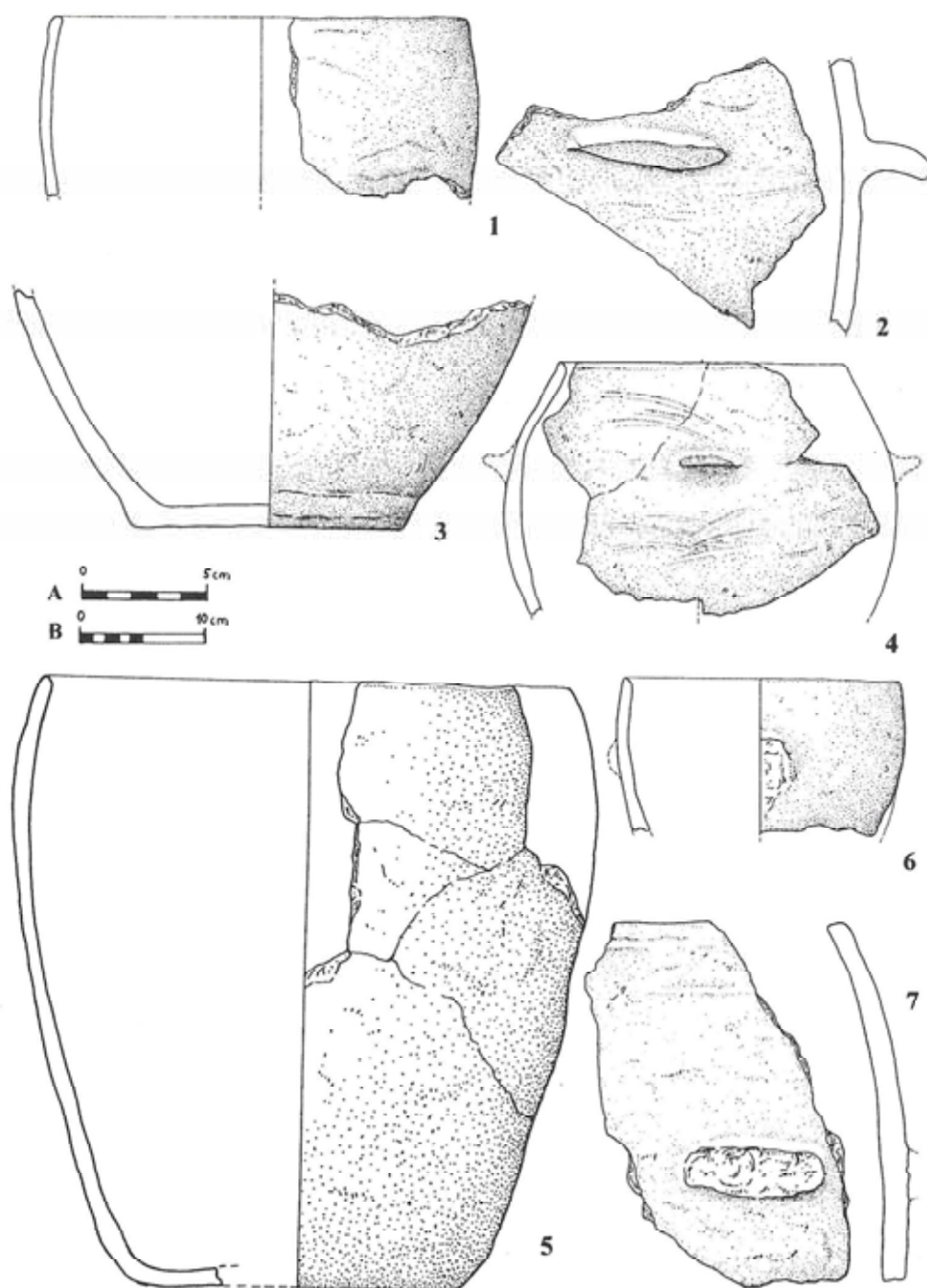
Preskúmaný objekt z Pustých Úľan predstavuje uzavretý nálezový celok, ktorý okrem zaujímavej terénnej situácie a pozoruhodných nálezov priniesol aj širokú škálu keramických typov, z ktorých viaceré sú považované za citlivé indikátory časových zmien počas doby halštatskej. Vzhľadom na to, že v minulosti bola venovaná veľká pozornosť práve keramickému materiálu ako východiskovej báze pre chronologickú klasifikáciu severovýchodohalštatského okruhu, môžeme začať práve s jej typologickým rozborom. Ten nám nielen pomôže objekt z Pustých Úľan rámcovo datovať, ale ho aj zasadiť do rámca okolitých halštatských nálezov.

Obr. 7. Pusté Úľany, nálezy z objektu: ostro profilované misky (1 – č. 21; 2 – č. 6; 3 – č. 35; 4 – č. 54)

Amforovitá nádoba

Z veľkej časti zrekonštruovaná amforovitá nádoba (obr. 3) patrí svojou trojdielnou profiláciou a tuhou výzdobou, ktorá plne rešpektuje toto jej členenie, medzi typických reprezentantov halštatského štýlu. Tektonickou výstavbou patrí medzi vyvážené typy, t.j. pomer jednotlivých partií je vyrovnaný. Aj keď s podobnými nálezmi halštatských amfor sa stretávame predovšetkým v rámci hrobových nálezov, ich výskyt zaznamenávame aj v sídliskových objektoch. Tektonikou a členením výzdoby zodpovedá zrekonštruovaná amfora z Pustých Úľan amfore pochádzajúcej z výplne šachty studne z Ivanky pri Dunaji datovanej k počiatkom doby halštatskej (Studeníková 1984, obr. 16: 1). Ak budeme hodnotiť samotnú výzdobu zrekonštruovanej amfory, nevybočuje z rámca výzdobných motívov halštatskej, predovšetkým však funerálnej keramiky. Keďže sa hrdlo z veľkej časti nezachovalo, zostala nám k dispozícii len výzdoba hornej časti tela. Tá pozostáva z pásu do seba vklinených viasiacich trojuholníkov, ktoré prechádzajú v mriežkovaný ornament štyroch kosoštvorcov. Motív mriežkovaného ornamentu z kosoštvorcov nachádzame napríklad na nádobách pochádzajúcich z mohyly I z Nových Košarísk (Dunajskej Lužnej) (Pichlerová 1969, 191, Tab. II: 2, Tab. V). Čo sa samotnej profilovej línie tela amfory týka, najbližšie analógie z hrobových nálezov k nej nájdeme v mohylníkoch v Janíkoch (Studeníková 1995, 61, obr. 7:1), Novej Dedinke (Studeníková 1994, 35, obr. 6: 2), respektíve Nových Košariskách (Pichlerová 1969, Tab. XIX: 2). Keramická náplň mohýl z ktorých sa tieto nálezy získali vykazuje celkovo vzájomnú podobnosť a bola zaradená do druhej polovice starohalštatského stupňa (Studeníková 1994, 46, Studeníková 1995, 72).

Obr. 8. Pusté Úľany, výber keramických nálezov z objektu (1 – č. 4; 2 – č. 12; 3 – č. 43; 4 – č. 17; 5 – č. 20; 6 – č. 5; 7 – č. 9). Mierka A: 1, mierka B: 2 – 7

Z hrdla ďalšej amforovitej nádoby bude pravdepodobne pochádzať aj črep (č. 67), ktorý nesie z vonkajšej strany striebřisté tuhovanie. Výzdoba tohoto druhu, dokázaná na juhozápadnom Slovensku na amforách len na jednom nález z mohyly I v Novej Dedinke, je považovaná za ojedinelý doklad cudzích vplyvov (Studeníková 1994, 36, obr. 6: 3). Žiaľ, v prípade nálezu z Pustých Úľan máme k dispozícii len malý fragment, ktorý nám neumožňuje vyvodzovať ďalšie závery.

Misovité nádoby

Esovite profilovaná misovitá nádoba s valcovitým hrdlom a mierne von vyhnutým okrajom (č. 7, obr. 5: 13), ktorá nesie na vydutí výzdobu plytkého zvislého žliabkovania predstavuje oporný bod pre datovanie nálezového súboru z Pustých Úľan. Na viditeľných miestach (okraj z vnútornej strany, hrdlo a vydutie z vonkajšej strany) je jej povrch tuhovaný. Spomínaná kancelovaná výzdoba býva spájaná s domácou neskorobronzovou tradíciou, respektíve vyskytuje sa obvykle aj na halštatských vázach stupňa HC1 (Pichlerová 1969, 152). Na misovitých nádobách podobnej stavby sa s ňou stretávame napríklad pri sídliskových nálezo- zoch z Križovian nad Dudváhom a Serede-Mačianskych vrškov (Paulík 1962, obr. 3: 2, obr. 4: 3, Paulík 1956, 183, tab. IX: 4, X: 35). Čo sa týka profilovej línie spomínanej misovitej nádoby, svojím valcovitým hrdlom patrí jednoznačne do doby halštatskej. Zodpovedá ňou nádobe zo sídliskového objektu z Bratislavy-Vajnora, ktorého najmladšie nálezy sa dožívajú začiatku stupňa HD, respektíve mise z chaty z Križovian nad Dudváhom, ktorá bola rámcovo datovaná do stupňov HC až HD (Studeníková 1986b, obr. 3: 9, Paulík 1962, 71–72).

Misy

Tvoria popri hrncovitých nádobách jeden z početnejších tvarov keramického inventára objektu odkrytého v Pustých Úľanoch. Zastupujú ich predovšetkým kónické misy s okrajom ústia dovnútra zatiahnutým, ktoré však vzhľadom na svoj široký časový rozptyl neprispievajú k spresneniu datovania skúmaného objektu (Studeníková 1986b, 57). Ich všeobecné rozšírenie potvrdzujú nálezy z Mačianskych vrškov, kde sa nachádzali vo všetkých preskúmaných objektoch (Paulík 1956, 181). Aj keď typologicky ide teda o príklad bežnej úžitkovej keramiky, zdobené aj nezdobené jednoduché kónické misy s dovnútra vtiahnutým ústím boli bežnou súčasťou aj hrobových inventárov (Pichlerová 1969, 171). Za osobitnú zmienku stojí miska (č. 2, obr. 4: 7), ktorú sa podarilo zrekonštruovať. Jej vnútornú stranu zdobí mriežkovaný kosoštvorcový ornament, podobný ornamentu použitému na amforovitej nádobe z tohoto objektu. Misy so šikmým hnaním tela, ako vplyv mladobronzových predlôh, respektíve misy so šikmo žliabkovaným okrajom (tzv. turbanovité žliabkovanie mís), ako výsledok hlaštatského prejavu sa v skúmanom súbore nevyskytli (Studeníková 1986b, 57).

Väčšia pologulovitá misa s nepatrne prehnutým okrajom a tuhovanou výzdobou (č. 15, obr. 6) patrila svojou povrchovou úpravou a výzdobou k esteticky obzvlášť pôsobivým nádobám. Početné analógie k tomuto tvaru nachádzame v mladohalštatských nálezových súboroch zo sídlisk v Hoste a Veľkom Grobe, datovaných do stupňa HD1 (Bujna – Romsauer 1984, tab. I: 8; Studeníková 1987, obr. 9: 12, obr. 10: 6), podobná misa bola nájdená aj na pohrebisku v Špačinciach (Pichlerová 1963, obr. 3: 12).

Ďalším typom zastupujúcim misy sú misy jednoduchého pologulovitého tvaru, bez včleneného hrdla. Jednoduchosť tvaru je vynahradená povrchovou výzdobou a ďalšími použitými výzdobnými prostriedkami. V prípade veľkej tenkostennej misy (č. 8, obr. 5: 15) to bola trojica obvodových žliabkov zdobiaca jej vonkajší okraj a ornament z tuhovaných pási-

kov na jej povrchu z vnútornej strany. S motívom trojice obvodových žliabkov na nádobe rovnakého typu sme sa mali možnosť stretnúť pri náleze z mladohalštatskej osady v Hoste, datovanej do záverečnej fázy stupňa HD1 (Bujna – Romsauer 1984, 444, tab. III: 8).

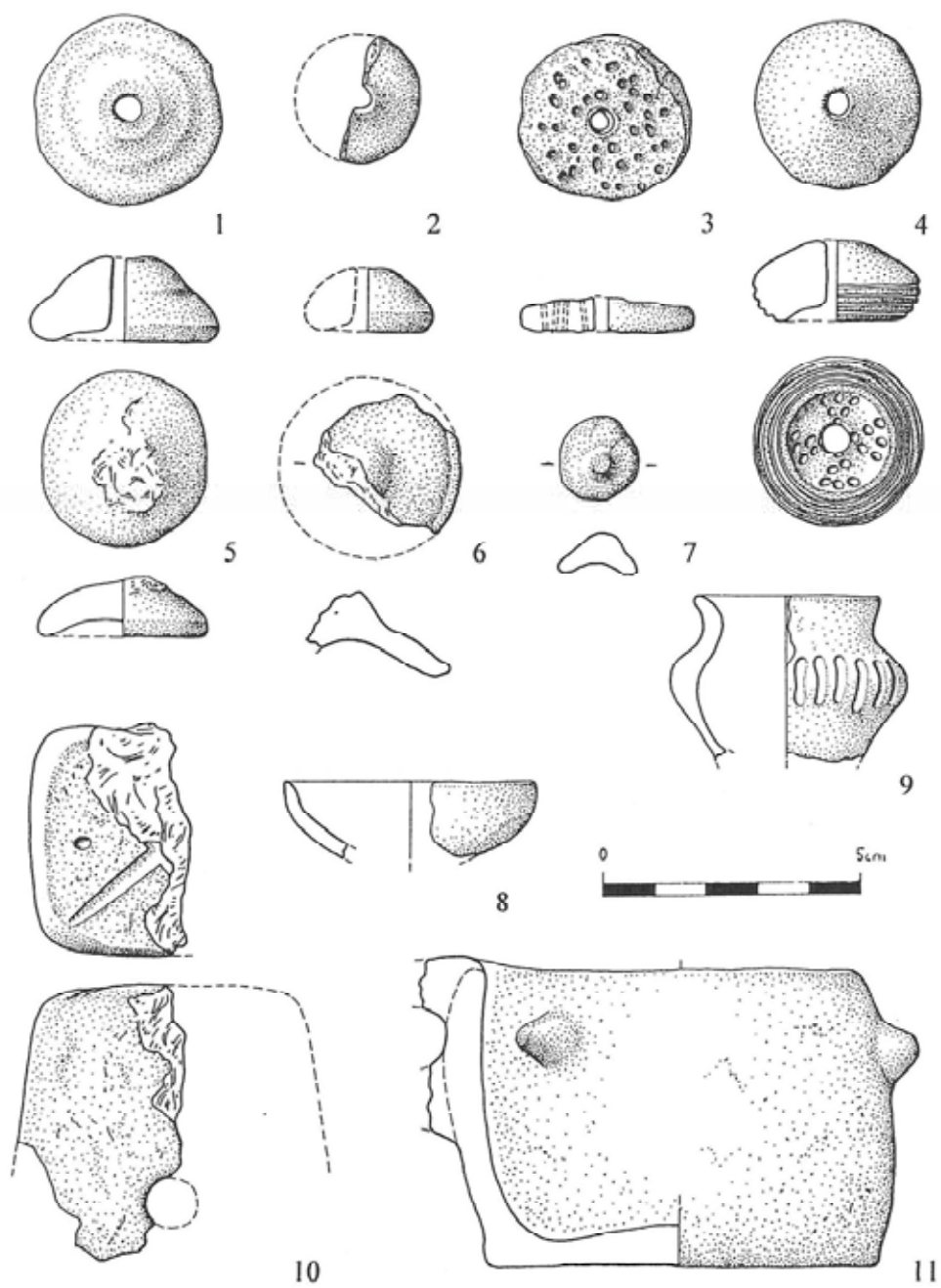
Posledným typom reprezentujúcim misy v odkrytom objekte sú typy so šikmo dovnútra zrezaným okrajom (č. 10, obr. 5: 1; č. 16, obr. 4: 1; č. 56, obr. 5: 3; č. 68, obr. 5: 2). Doterajší stav výskumu hodnotí výskyt spomenutého keramického typu v tých intenciách, že v rámci doby halštatskej s ním môžeme počítať len na jeho začiatku, keď sa zároveň z keramického fondu začína postupne vytrácať (Studeníková 1986b, 57, obr. 5: 7–10). Prítomnosť mis so zrezaným okrajom v objekte, ktorý datuje ostatný materiál do mladšej doby halštatskej (HD1) kladie pred nás otázku, ako interpretovať túto skutočnosť. K sprehľadneniu situácie neprispel ani nález bronzovej neskorobronzovej ihlice s veslovitou hlavicou, ktorá bola získaná v hornej časti objektu (v premiešanej vrstve pod prepálenou hlinou) spolu s dvomi fragmentmi mis tohoto typu (č. 16, obr. 4: 1; č. 68, obr. 5: 2) a fragmentom ústia malého hrca s dovnútra zrezaným okrajom (č. 5, obr. 8: 6). Na jednej strane stojí teda za zváženie, či prítomnosť mis s dovnútra zrezaným okrajom v objekte nemôže poukazovať na ich dlhšiu pretrvávanie v rámci doby halštatskej, na druhej strane musíme pripustiť, že skutočne ide o črepy z neskoršej doby bronzovej, ktoré sem boli spolu s ihlicou prinesené ako súčasť spáleného materiálu použitého na zasypanie objektu. Pre prvú alternatívu nachádzame čiastočne oporu na mladohalštatskom sídlisku vo Veľkom Grobe, v objekte č. 1. Aj keď sa v publikovanom texte zmienka o náleze nevyskytuje, z tabuľkového zobrazenia materiálu vyplýva, že sa tam taktiež vyskytol črep z misy s dovnútra zrezaným ústím (Studeníková 1987, 37, obr. 10: 8). Nakoniec aj v objekte z Pustých Úľan bol jeden z črepov odkrytý v jeho spodných vrstvách (č. 56, obr. 5: 3). Ak však pripustíme, že v prípade ihlice išlo rovnako len o súčasť zásybovej vrstvy, prináša nám to dôvod dať oba nálezy do vzájomnej časovej súvislosti. K materiálu alebo predmetom z doby bronzovej mali nakoniec možnosť prísť tvorcovia objektu do styku bez toho, aby navštevovali vzdialenejšie oblasti. Už v minulosti bol totiž publikovaný nález hrotu kopije z mladšej doby bronzovej z blízkosti miesta objaveného objektu (asi do 500 m), kde sa mala nachádzať opevnená osada čakanskej kultúry (Veliačik – Romsauer 1994, 156; Studeníková 2001, 100 – poznámka 2).

Ostro profilované misy

Dôležitým oporným bodom pre datovanie hornej časovej hranice vzniku a používania objektu sú ostro profilované misy vyskytujúce sa tam vo viacerých exemplároch (č. 6, obr. 7: 2; č. 21, obr. 7: 1; č. 35, obr. 7: 3; č. 54, obr. 7: 4). J. Bujna, ktorý spracoval práve problematiku tohoto keramického typu z pohľadu jeho časového a priestorového rozšírenia, datuje počiatky výskytu ostro profilovaných misiek do strednej doby halštatskej (HC2–HD1), pričom k ich rozšíreniu malo dôjsť až v nasledujúcom období, teda počas stupňa HD1 (Bujna 1993, 368, 374). Nálezy z Pustých Úľan zodpovedajú svojim tvarom s výrazne prehnutým hrdlom a dôrazom na povrchovú úpravu práve staršiemu variantu ostro profilovaných mis podľa J. Bujnu.

Jednoduché pologuľovité misy

Výzdoba jednej pologuľovitej misy s mierne von vyhnutým okrajom a vypuklým dnom (č. 3, obr. 5: 6) pozostáva z koncentricky usporiadaných, z vonkajšej strany pretláčaných jamiek, ktoré lemujú stredovú jamku dna. Výzdoba tohoto druhu je zdokumentovaná aj pri nálezočoch z Bratislavského hradu, a to na ostro profilovaných miskách (Studeníková 1986a,

Obr. 9. Pusté Úľany, nálezy z objektu (1 – č. 44; 2 – č. 45; 3 – č. 48; 4 – č. 46; 5 – č. 47; 6 – č. 26; 7 – č. 27; 8 – č. 29; 9 – č. 13; 10 – č. 76; 11 – č. 19)

Taf. 3: 2, 3). Podobná, avšak trochu modifikovaná výzdoba pozostávajúca z pretláčaných jamiek z vonkajšej strany bola aplikovaná taktiež na ďalšej pologuľovitej miske (č. 18, obr. 5: 8). V tomto prípade však boli jamky z vonkajšej strany takmer celkom zahladené do jednej roviny so zvyšným povrchom. Zaujímavou, no menej často sa vyskytujúcou je výzdoba uplatnená na dne vnútornej strany zachovaného fragmentu pologuľovitej misky (č. 66, obr. 5: 9), ktorá pozostáva z plytkých žliabkov do seba zapadajúcich vzorov tvaru „V“.

Šálky

Škálu keramických typov zastúpených v nálezovom celku z preskúmaného objektu v Pustých Úľanoch rozširuje masívna nádobka s uškom, ozdobená kuželovitými výčnelkami (č. 19, obr. 9: 11). Podobné hrubostenné šálky nie sú pre kalenderberskú oblasť veľmi typické, avšak vyskytujú sa aj v tunajších nálezoch, ako napríklad na sídlisku v Sereďi. Túto skutočnosť interpretoval J. Paulík ako jeden z prejavov pôsobenia lužického prostredia na uvedenú zónu (Paulík 1956, 182, tab. I: 5).

Hrnce

Patria spolu s misami, s okrajom ústia dovnútra zatahnutým, medzi najčastejšie zastúpené keramické typy z preskúmaného objektu. Na rozdiel od mís je však ich povrch zväčša ponechaný bez výraznejších úprav. Vypálené sú do svetlohnedej, svetločervenej, prípadne sivej farby a vyrobené boli predovšetkým z hrubozrnného materiálu. Zo všetkých rozpoznateľných exemplárov reprezentuje hrnce výlučne typ súdkovitého tvaru s dovnútra zahnutým ústím. Práve ústie bolo u niektorých dovnútra zrezané (č. 5, obr. 8: 6; č. 17, obr. 8: 4). Vo viacerých prípadoch sa v ich hornej tretine tela vyskytli ploché, či jazykovité výčnelky (č. 12, obr. 8: 2; č. 17, obr. 8: 4). Okrem týchto doplnkov sa pri hrncoch nestretáme s inou výzdobou. Tento typ hrncov bol určujúcim aj v prípade sereďských sídliskových nálezov (Paulík 1956, 180–181). Čo sa rozmerov týka, existuje veľký rozdiel medzi jednotlivými hrncami, pričom niektoré sa dajú hodnotiť ako malé zásobnice (č. 20, obr. 8: 5), zatiaľ čo sa vyskytli aj exempláre menších rozmerov (č. 5, obr. 8: 6).

Dvojkónické vázy

Fragment nádoby (č. 65, obr. 4: 8) s tmavým lesklým povrchom zachytávajúci zaoblené vydutie predstavuje fragment dvojkónickej vázy, základného tvaru zásobnicových nádob na mladohalštatských sídliskách na juhozápadnom Slovensku (Bujna – Romsauer 1984, 440, tab. I: 15–16; Paulík 1956, tab. I: 6, 7).

Miniaturne nádoby

Aj keď súbor získaný výskumom v Pustých Úľanoch priniesol hneď niekoľko úlomkov z miniatúrnych nádobiek, ktoré len s výhradami môžeme považovať za bežné úžitkové predmety, nepatria medzi výnimočné halštatské sídliskové nálezy. Platí to aj o drobnej pokrievke (č. 26, obr. 9: 6), ktorá sa vyznačuje pozoruhodnou drobnotvarosťou. Miniaturne „poklopy s držadlom“ boli nájdené aj pri výskume lokality na Mačianskych vrškoch (Paulík 1956, tab. VI: 16, 17). Analógia k vázičke s valcovitým hrdlom zdobenej na vydutí plytkým žliabkovaním (č. 13, obr. 9: 9) pochádza taktiež zo sídliskového nálezu z Chorvátskeho Grobu-Triblaviny, datovaného na základe keramiky ozdobenej plastickými zvnútra pretláčanými vypuklinami na záver 7. až do prvej polovice 6. storočia pred Kr. (Studeníková 1986a, Taf. 5: 12, Studeníková 1987, 34, 37). Okrem týchto spomínaných typov, vyskytli sa v súbore

z Pustých Úľan aj okraje pochádzajúce pravdepodobne z drobnotvarých misiek (č. 24; č. 29, obr. 9: 8).

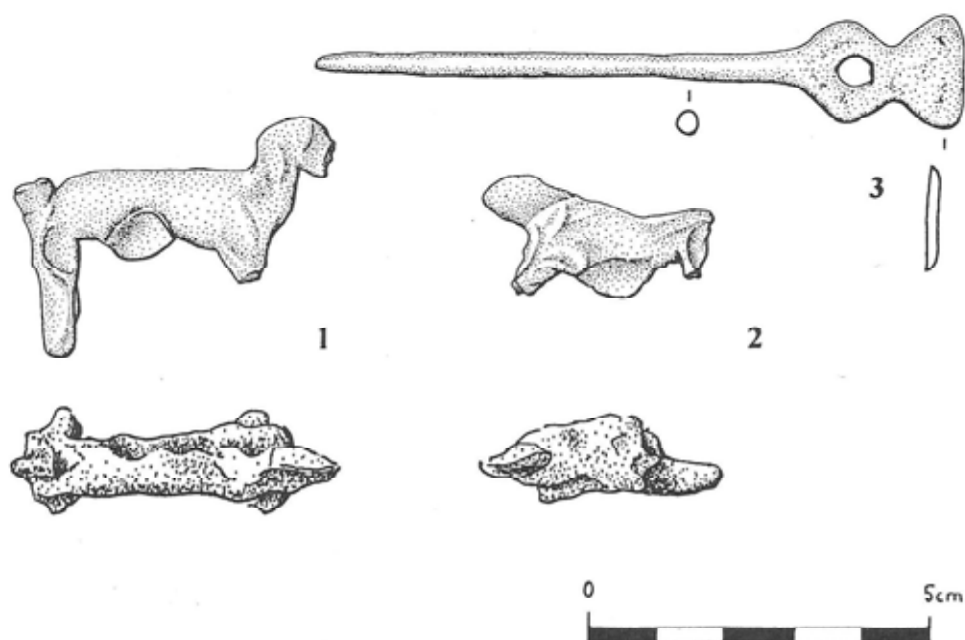
Prasleny, ihlanovité závažia

Prasleny a štvorboké ihlanovité závažia patria medzi bežné sprievodné nálezy pochádzajúce z halštatských sídlisk, nedajú sa však použiť pri datovaní ako chronologicky oporné body. Zatiaľ čo praslenov bolo nájdených v Pustých Úľanoch niekoľko (č. 44, obr. 9: 1; č. 45, obr. 9: 2; č. 48, obr. 9: 3), pričom obzvlášť v jednom prípade (č. 46, obr. 9: 4) ide o výrobok na esteticky vysokej úrovni, ihlanovité závažie je zastúpené len jedným úlomkom (č. 76, obr. 9: 10). Ako sa ukazuje, funkcia ihlanovitých závaží v objektoch z doby halštatskej závisí od nálezových okolností. Závažia s prežliabnutím v tvare kríža boli totiž obyčajne dávané do súvisu s kultom (Studeníková 1979, 26; Studeníková – Paulík 1983, 103). Vzhľadom na charakter objektu, v ktorom bol spomínaný úlomok závažia nájdený sa nazdávame, že jeho význam môže zodpovedať prv spomenutej interpretácii významu závaží s podobnými značkami na ich hornej ploche.

Drobné plastiky zvierat

Dve drobné zvieracie plastiky (č. 50, obr. 10: 1; č. 51, obr. 10: 2) objavené pri výskume objektu v Pustých Úľanoch predstavujú nálezy, ktoré nezapadajú do bežného rámca inventára sídliskových objektov doby halštatskej na juhozápadnom Slovensku. Spôsob stvárnenia a vyhotovenia týchto dvoch plastiek, predovšetkým však menšej z pomedzi nich (č. 51) nás oprávňuje nazdávať sa, že nešlo o výrobky umeleckého charakteru, ale skôr o symbolické spodobnenia zvierat, ktorých podnet k zhotoveniu bude pravdepodobne súvisieť s funkciou objektu, v ktorom boli nájdené. Väčšia z plastiek (č. 50) predstavuje štvornohé zviera, menšia je stvárnená prakticky len ako trup s hlavou, pričom končatiny má len naznačené. Hoci tu existuje táto odlišnosť, obidve plastiky spája jednotný rukopis tvorcu, ktorý sa prejavil v použití rovnakého materiálu a v jednotnom spôsobe modelovania tiel. Schematickosť s akou tvorca pristúpil k stvárneniu plastiek nám nedáva možnosť jednoznačne definovať o aký zvierací druh ide. Pre približné určenie nám totiž zostávajú len dva záchytné body. Prvým je krátka, v jednom prípade súčasne masívna šija, druhým zvýraznený výstupok na brušnej strane tiel oboch zvierat. Ak by sme pripustili, že takto bolo zobrazené vemeno, mohlo by ísť o spodobnenie hovädzieho dobytku.

Napriek tomu, že v prípade plastiek z Pustých Úľan ide o ojedinelý nález, nemôžeme povedať, že by sme sa v oblasti halštatskej kultúry so zvieracou plastikou nestretali. Naopak, v západohalštatskom prostredí sa často stretáme so spodobením koňa (Šaldová 1968, obr. 12: 24). Aj keď takéto nálezy plastiek poznáme nateraz predovšetkým z oblastí situovaných na západ od Slovenska, jedna z nich bola získaná aj pri odkrytí halštatskej jamy na hrade Devín, datovanej do stupňa HC, prípadne na začiatok stupňa HD (Plachá – Furmánek 1975, 65). V prípade úľanských nálezov však musíme zdôrazniť, že nedokonalý spôsob stvárnenia tela a vypracovania jeho povrchu evokuje skôr výrobky severnej proveniencie – lužických popolnicových polí (Gediga 1970, Ryc. 2, 3, 33–40), respektíve zakarpatskej oblasti (Maleev 1996, Ryc. 1). V priebehu mladšej a neskorej doby bronzovej doby, ale aj staršej doby halštatskej sa v západnej časti lužickej – platčnickej kultúry skutočne vyrábali rôzne figúrky štvornohých zvierat, pričom sa toto zobrazovanie týkalo predovšetkým oviec a hovädzieho dobytku (Coblentz 1981, 325, Abb. 11: 1–4). Vo všeobecnosti však treba konštatovať, že vzhľadom na uniformnosť formálnych črt lužických plastiek, nie vždy je možné jednoznačne

Obr. 10. Pusté Úľany, nálezy z objektu (1 – č. 50; 2 – č. 51; 3 – č. 52)

rozpoznať druh zobrazovanej zveri (Mogielnicka – Urban 1993, 275). Ak teda hovoríme v prípade našich plastiek o lužickom prostredí, vôbec sa nedá vylúčiť jeho vplyv v oblasti, kde sa nachádzajú Pusté Úľany. Aj keď pre predpokladané obdobie vzniku odhaleného objektu máme v neďalekom Abraháme preukázanú prítomnosť kalenderberského osídlenia (Bá-tora 1977, 43; Paulík 1956, 186; Studeníková 1987, 22–23), počas neskej doby bronzovej (HB3) predstavoval hraničný bod lužickej – platénickej expanzie smerom na juh (Struhár – Fodor 1998, 156; Struhár – Fodor 2002, 203).

Ak porovnáваме keramický inventár nálezového celku z Pustých Úľan so súbormi nále-zov z okolitých sídlisk, musíme konštatovať, že sa tu stretávame s veľmi reprezentatívnym zastúpením frekventovaných keramických typov doby halštatskej. V tomto zmysle sa akosi vynára otázka významu absencie keramiky ozdobenej plastickými, zvnútra pretláčanými vypuklinami a rebrami (tzv. *Buckelkeramik*), ktorá sa hojne vyskytuje v rámci mladohalštatských nálezov z bezprostredného okolia (Paulík 1956, 186, tab. XII: 1–11; Studeníková 1981; Studeníková 1987, 24–26, 29–37, obr. 8–10). Staršia fáza osídlenia na sídliskách vo Veľkom Grobe, Abraháme, ale aj keramický materiál z mohyly v Pustých Úľanoch boli totiž predovšetkým na jej základe datované na záver 7. až do prvej polovice 6. storočia pred Kr. (Studeníková 1987, 34; Studeníková 2001, 85). Ako však vyplynulo z nášho predchádzajúceho typologického rozboru keramiky, podobné datovanie (t.j. do mladšej doby halštatskej, stupňa HD1) sedí aj na nový nález objektu v Pustých Úľanoch. Keramický inventár ostatných spomínaných lokalít sa však od inventára tohoto objektu, prítomnosťou tzv. *Buckelkeramik*, viditeľne odlišuje. Za týchto okolností nás to núti uvažovať v iných intenciách ako len pri

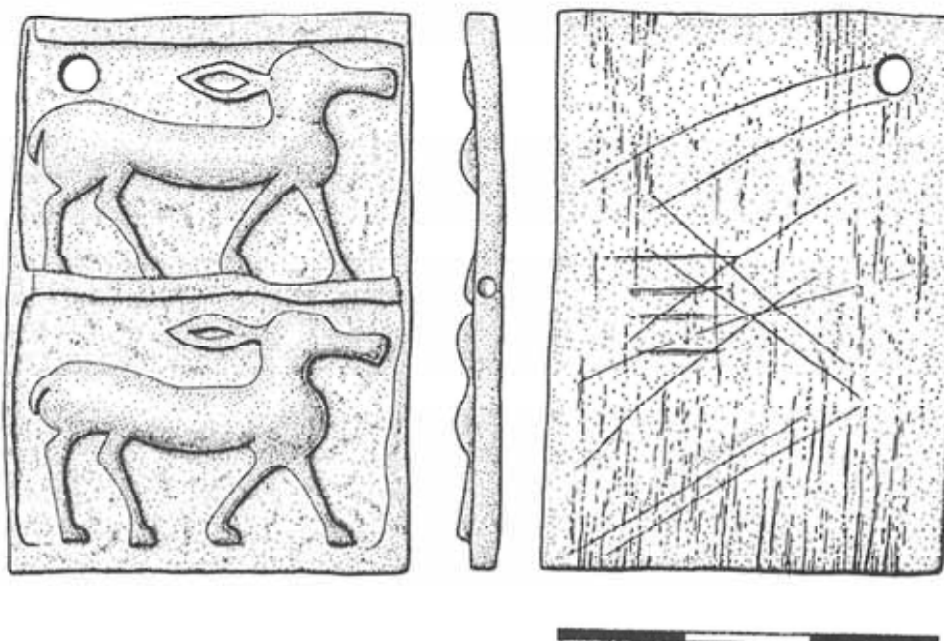
zotrúvaní v predpoklade, že vzájomná odlišnosť je výsledkom náhodného javu prítomnosti, či absencie tohoto typu keramiky. Ak totiž zväžíme, že keramika môže odrážať aj odtiene v rámci už vyčlenených stupňov doby halštatskej, môžeme pripustiť, že hoci nepôjde o časovo veľký odstup, objekt v Pustých Úľanoch môže predchádzať objektu č. 1 z Veľkého Grobu, sídliskovým nálezom z Abrahámu a materiálu z neďalekej mohyly v Pustých Úľanoch.

Analýza ostatných nálezov

Z výplne objektu okrem nálezov keramiky pochádza aj úlomok kamenného drvidla (č. 73), vyhotoveného z andezitu.⁴ Na základe predbežnej analýzy by mal materiál pochádzať zo Štiavnických vrchov. Podobne tomu bolo aj v prípade sídliskových nálezov kamenných drvidiel, respektíve „mlynčekov“ zo Serede (Paulík 1956, 184).

K pozoruhodným nálezom z preskúmaného objektu v Pustých Úľanoch radíme aj bronzovú ihlicu so širšou veslovitou hlavicou z tzv. *spindlersfeldskej spony* (č. 52, obr. 10: 3). V rámci odkrytého nálezového súboru predstavuje spolu s miskami s dovnútra zrezaným ústím z časového hľadiska cudzorodý element. Súčasne je možné, že prítomnosť ihlice a týchto misiek v jednom objekte poukazuje na ich vzájomnú časovú spätosť. Ak však výskyt misiek so šikmo dovnútra zrezaným okrajom zaznamenávame od staršej doby bronzovej po počiatky doby halštatskej, výskyt tzv. *spindlersfeldských spôn* vieme postrehnúť presnejšie. V literatúre sa slovenským nálezom spôn tohoto typu v minulosti venoval J. Paulík. Podľa typologického hodnotenia, ihlica z Pustých Úľan zodpovedá najviac nálezu spony z Plaveckého Podhradia-Pohanskej, ktorú priradil J. Paulík k náplni mladšieho podolského stupňa (Paulík – Chropovský 1971, 26, obr. 1: 1). Dokonca z neďalekého Veľkého Grobu pochádza podobná, aj keď na základe typologických kritérií asi staršia, mladobronzová spona, ktorú J. Paulík spája s velatickým osídlením lokality (Paulík – Chropovský 1971, 30, obr. 2: 1). Ako sme už spomenuli v časti venovanej misám s dovnútra zrezaným okrajom, nálezy z mladšej doby bronzovej sú známe aj z takpovediac bezprostredného susedstva objaveného halštatského objektu (Veliačik – Romsauer 1994, 156). Výskyt tzv. *spindlersfeldskej spony* v tomto prostredí preto nie je tak celkom prekvapujúci.

Napriek dôležitosti všetkých doteraz spomenutých nálezov a zistení z objektu z Pustých Úľan, najväčšiu pozornosť si zaslúži kostená, tzv. *votívna platnička* s reliéfnou výzdobou pozostávajúcou z dvoch zvieratiek (č. 53, obr. 11). Zhodnotenie významu tohoto výnimočného nálezu rozhodne presahuje rámec tejto štúdie a vyžiada si dlhodobejšie bádanie. Už na prvý pohľad však spôsob akým sú spodohnené zvieratká nachádzajúce sa na frontálnej strane platničky evokuje umelecký štýl venétskej atestínskej oblasti uplatňovaný najmä pri tepanej výzdobe sitúl vo vodorovných pásoch, respektíve po obvode ich vrchnákov. Najstaršie nálezy umeleckých predmetov tohoto umeleckého štýlu, na ktorých sú už zobrazené zvieratká, majú korene predovšetkým v orientalizujúcom štýle z Grécka a datované sú do stupňa Este II – spät, teda do druhej polovice 7. storočia pred Kr. (Frey 1969, 43). Obdobím ich výskytu je predovšetkým prvá polovica 6. storočia (prechodná fáza Este II–III a Este III – früh), neskôr ustupujú figurálnym vyobrazeniam. Práve porovnávaním s týmito vzormi sme dospeli k presvedčeniu, že v prípade tzv. *votívnej platničky* z Pustých Úľan ide pravdepodobne o vyobrazenie laní. Umelecké poňatie priestorovej kompozície výzdoby na kostenej platničke je podobne ako výzdoba tzv. *situlového umenia* zasadené do vodorovných pásov navzájom oddelených prepážkou. Súčasne, stvárnenie nadmerne pretiahnutého ucha, rozšírených tvárových

Obr.11. Pusté Úľany, nálezy z objektu: kostená tzv. votívna platnička s reliéfnou výzdobou (č. 53)

partii, výrazne podlhovastého štíhleho tela, široko rozkročených končatín a krátkeho chvosta oboch zvieratiek sa nejavi ako napodobenina, ale ako dielo tvorcu dobre ovládajúceho umelecký štýl venétskej atestínskej oblasti. Odlišnosť sa prejavila najmä v tom, že na rozdiel od neho, na hlave zvieratka nie je zobrazené oko. Nazdávame sa však, že sa tak stalo vzhľadom na veľmi obmedzený priestor, ktorým disponoval autor reliéfnaj výzdoby. Aj keď zväčša v rámci situlového umenia boli lane zobrazované s dvomi ušami, vyskytli sa aj lane s jedným uchom (Lucke – Frey 1962, 37, Taf. 69). Štýlovo sa výzdoba platničky podobá výzdobe zvierat na plechovom kryte zo situly z hrobu Benvenuti 124, ktorý je datovaný do stupňa Este III – früh, t.j. medzi roky 600–550 pred Kr. (Frey 1969, 43, Taf. 64–65). Podobnosť číť je evidentná aj v porovnaní s laňami, ktoré zdobia tretí výzdobný pás na tzv. *situle Providence*, datovanej rovnako (Lucke – Frey 1962, 44–45, Taf. 5, Beilage 1). Čo sa týka funkcie samotného predmetu – kostenej platničky, odpoveď nie je jednoznačná. Vzhľadom na prítomnosť otvoru v ľavom hornom okraji platničky, logicky nás napadne predpoklad, že predmet bol prostredníctvom neho zavesený. Nedá sa pochopiteľne vylúčiť, že predmet bol skutočne cez tento otvor zavesený a používaný ako závesok. Napriek tomu, existuje tu jeden aspekt, ktorý pripúšťa aj inú interpretáciu primárnej funkcie platničky. Vychádzajúc z poznatku, že jej výzdoba vykazuje súvislosť s južnými vplyvmi, nachádzame práve v tejto oblasti predmety, ktoré sa najviac približujú svojim charakterom spomínanej platničke: sú to platničky z kovu (*Votivplatten, Votivplättchen, Votivbleche*) štvorcového alebo obdĺžnikového tvaru s tepanými vyobrazeniami, pričom častokrát mávajú v strede kratších strán, prípadne v jednotlivých rohoch malé kruhové otvory pre upevnenie na iný podklad (Situlenkunst 1962, Taf. 54–55). Spojitosť týchto umelecky pôsobivých predmetov s kultom, respektíve náboženskými obradmi nebýva obyčajne spochybňovaná (Frey 1969, 60). Tzv. *Votivplätt-*

chen však nastupujú v atestínskej oblasti až po období, v ktorom bola uplatňovaná výzdoba so zvieracími vyobrazeniami na situlách, teda po polovici 6. storočia pred Kr. (Frey 1969, 60). Takéto datovanie pre našu platničku je, vzhľadom na ostatné nálezy z objektu, nepriateľné. Keďže však táto platnička pochádza z nálezového celku, ktorý len s veľkými výhradami môže byť posudzovaný inak, ako miesto praktizovania kultu, rozhodli sme sa v súvislosti s ňou používať termín „votívna platnička“. Nemáme totiž dôvod sa nenazdávať, že môže existovať určitá súvislosť medzi ňou a nálezmi tzv. Votivplättchen z južnej Európy. Táto predpokladaná súvislosť môže odrážať snád' aspoň určitú rovinu zaužívaných vzorcov, ktoré vo všeobecnosti definovali kult vo východohalštatskom kultúrnom okruhu.

V dnešnej dobe máme už ne jeden dôkaz o existencii vzájomných kontaktov severovýchodohalštatskej oblasti s južnými oblasťami Európy v mladšej dobe halštatskej. Dialo sa tak nielen prostredníctvom kultúrnych impulzov, ale aj ojedinelých importov. Dokladá to nielen súbor spôn z Abrahámu, nález železnej sekery s krídelkami zo sídliska na Mačianskych víškoch pri Seredi, ale napríklad aj nedávny nález tmenného násadca prilby so skladanou kalotou z hradiska Tlstá hora v Prašniku (Studeníková 2001, 83–104; Studeníková 2000, 73–74, obr. 7; Kolník 1999, 193–196; Kolník 2002, 165–169). Aj keď sme sa nevyslovili proti vzniku kostenej tzv. *votívnej platničky* pochádzajúcej z objektu v Pustých Úľanoch na území severovýchodohalštatského kultúrneho okruhu, mohlo sa tak stať len pod vplyvom priamej inšpirácie štýlom tzv. situlového umenia rozvíjajúceho sa v južnej Európe. Bola to totiž práve kosť, respektíve parohovina, z ktorej boli vyhotovené viaceré umelecky zdobené predmety známe z domáceho halštatského prostredia, ako napríklad nástroje zo sídliska v Seredi (Paulík 1955) alebo rukoväť noža pochádzajúceho zo sídliskového objektu vo Veľkom Grobe (Farkaš 1986; Studeníková 1987, 37–38, obr. 11).

V súvislosti s tzv. *votívnou platničkou* z Pustých Úľan sú však pozoruhodné aj jej nálezové okolnosti a taktiež prostredie do akého bol odkrytý objekt, miesto jej uloženia, situovaný. Blízka prítomnosť rašeliniskových močiarov Podunajskej nížiny do ktorých Trnavská tabuľa prechádzala v týchto miestach prudkým zlomom, priťahovala, ako sa zdá, pozornosť ľudí v spojitosti s aktivitou v oblasti duchovnej nadstavby a posmrtného života. Dokladajú to nielen dávnejšie preskúmané mohyly, ale aj opísaný objekt – obetná šachta. Význam získaného predmetu nájdeného v takomto kontexte preto spočíva najmä v tom, že naznačuje do určitej miery možnú súvislosť medzi náboženskými predstavami tradovanými v oblastiach severovýchodohalštatského kultúrneho okruhu a v tej zóne južnej Európy, kde sa rozvíjalo tzv. situlové umenie.

POZNÁMKY

- ¹ Za pomoc pri práci v teréne patrí srdečná vďaka V. Václavikovi, ďalej M. Turanskej, A. Vrteľovi a M. Velegovi. Touto cestou ďakujem za ústretový prístup starostovi Ing. Š. Müllerovi a obyvateľom obce Pusté Úľany. Podobne, úprimne ďakujem PhDr. E. Studeníkovej, CSc. za konzultácie a mnohé cenné rady pri odbornom spracúvaní materiálu. Vďakou som zaviazaný aj konzervátorky Vlastivedného múzea v Galante V. Szárazovej za spracovanie keramického materiálu a R. Čambalovi za zreštaurovanie platničky.
- ² Okrem toho bolo zberom získaných niekoľko črepov datovateľných do doby halštatskej aj na ďalších dvoch miestach. Jedno sa nachádzalo vo vzdialenosti asi 30 m od preskúmaného objektu, po ľavej strane cestnej komunikácie v smere Veľký Grob, druhé po pravej strane vo vzdialenosti asi 65 m v tom istom smere. Objekty v miestach ich výskytu však zistené neboli.
- ³ Za určenie kostrového materiálu patrí srdečná vďaka Doc. RNDr. Petrovi Holecovi, CSc. z PFUK v Bratislave.
- ⁴ Vzorku určil a predbežne analyzoval RNDr. Daniel Pivko, PhD. z PFUK, za čo mu srdečne ďakujem.

LITERATÚRA

- BÁTORA, J. 1977: Halštatské sídlisko v Abraháme. AVANS 1976, s. 43–44.
- BUJNA, J. – ROMSAUER, P. 1984: Halštatské sídlisko v Hostiach. SIA 32/2, s. 431–452.
- BUJNA, J. 1993: Approach to the study of the Late Hallstatt and Early La Tène periods in eastern parts of Central Europe: results from comparative classification of „Knickwandschale“. In: *Antiquity* 65, s. 368–375.
- COBLENTZ, W. 1981: Bemerkungen zur Hallstatt- und zur westlichen Lausitzer Kultur. In: *Die Hallstattkultur. Symposium Steyr 1980*, s. 315–332.
- FARKAŠ, Z. 1986: Nález noža z doby halštatskej vo Veľkom Grobe, okr. Galanta. AR 38, s. 168–175.
- FREY, O.-H. 1969: Die Entstehung der Situlenkunst. Studien zur figürlich verzierten Toreutik von Este. Berlin.
- GEDIGA, B. 1970: Motywy figuralne w sztuce ludności kultury łużyckiej. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- KOLNÍK, T. 1999: Unikátne nálezy z Prašníka. ŠZ AÚ SAV 33, s. 193–196.
- KOLNÍK, T. 2002: Halštatská prilba s viacdielnou kalotou z Prašníka (Addendum k príspevku Kolník 1999). ŠZ AÚ SAV 34, s. 165–169.
- LUCKE, W. – FREY, O.-H. 1962: Die Situla in Providence (Rhode Island). Ein Beitrag zur Situlenkunst des Osthallstattkreises. Berlin.
- MALEEV, J. 1996: Nowe znaleziska halsztackiej plastyki zoomorficznej z Podniestrza. In: Chochorowski, J. (ed.): *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedłowi*. Kraków, s. 363–370.
- MOGIELNICKA-URBAN M. 1993: Figurki zwierzęce z cmentarzyska kultury łużyckiej w Maciejowicach, woj. Siedlce. In: *Miscellanea archaeologica Thaddeo Malinowski dedicata*. Słupsk – Poznań, s. 271–278.
- PAULÍK, J. 1955: Kostená industria z mladohalštatskej osady pri Sereďi. AR 7/4, s. 447–449, 470.
- PAULÍK, J. 1956: Juhozápadné Slovensko v mladšej dobe halštatskej. SIA 4, s. 177–212.
- PAULÍK, J. 1962: Chata zo staršej doby železnej v Križovanech nad Dudváhom. ŠZ AÚ SAV 10, s. 65–76.
- PAULÍK, J. – CHROPOVSKÝ, B. 1971: Spindlersfeldské spony na Slovensku. Zborník SNM 65, *História* 11, s. 25–47.
- PICHLEROVÁ, M. 1963: Špačince v praveku a ranej dobe dejinnej. Sborník SNM 59, *História* 3, s. 104–125.
- PICHLEROVÁ, M. 1969: Nové Košariská. Kniežacie mohyly zo staršej doby železnej. Bratislava.
- PLACHÁ, V. – FURMÁNEK, V. 1975: Halštatská jama na Devíne. Zborník SNM 69, *História* 15, s. 55–72.
- SITULENKUNST ZWISCHEN PO UND DONAU. Verzierte Bronzearbeiten aus dem ersten Jahrtausend v. Chr. Wien, 1962.
- STRUHÁR, V. – FODOR, R. 1998: Prieskum lužického urnového pohrebiska v Abraháme. AVANS 1996, s. 156, 267, 268.
- STRUHÁR, V. – FODOR, R. 2002: Systematický prieskum archeologických lokalít v Abraháme. AVANS 2001, s. 203–205, obr. 156.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1979: Nález jamy s ihlancovitými závažiami v Ivanke pri Dunaji. Zborník SNM 73, *História* 19, s. 21–31.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1981: Mohyly z doby halštatskej v Pustých Úľanoch. Zborník SNM 75, *História* 21, s. 17–32.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1984: Studne z doby halštatskej v Ivanke pri Dunaji. Zborník SNM 78, *História* 24, s. 49–99.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1986a: Zur Problematik der Bratislavaer Siedlungskammer in der Hallstattzeit. In: *Hallstatt Kolloquium Veszprém 1984. Mitteilungen der Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Beiheft 3*. Budapest, s. 221–226, 449–455.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1986b: Halštatské sídliskové nálezy v Bratislave-Vajnoroeh. Zborník SNM 80, *História* 26, s. 53–67.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1987: K halštatskému osídleniu juhovýchodnej časti Trnavskej sprašovej terasy. Zborník SNM 81, *História* 27, s. 21–45.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1994: Záchranný výskum halštatskej mohyly v Novej Dedinke. Zborník SNM 88, *Archeológia* 4, s. 25–50.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1995: Halštatská mohyla II v Janíkoch, okres Dunajská Streda. Zborník SNM 89, *Archeológia* 5, s. 49–75.

- STUDENÍKOVÁ, E. 2000: Endbronze und hallstattzeitliche eiserne Beile. *Zborník SNM 94, Archeológia 10*, s. 61–78.
- STUDENÍKOVÁ, E. 2001: K výskytu niektorých typov spôn cudzej proveniencie v dobe halštatskej na juhozápadnom Slovensku. *Zborník SNM 95, Archeológia 11*, s. 83–104.
- STUDENÍKOVÁ, E. – PAULÍK, J. 1983: Osada z doby bronzovej v Pobeďime. Bratislava.
- VELIAČIK, L. – ROMSAUER, P. 1994: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popolnicových polí na západnom Slovensku. I – Katalóg. Nitra.

EIN HALLSTATTZEITLICHES OBJEKT IN PUSTÉ ÚĽANY

TOMÁŠ KÖNIG

Den hallstattzeitlichen Funden aus dem Intravilan der Gemeinde Pusté Úľany folgte im Jahre 2002 die Freilegung eines Objektes im Rahmen einer Rettungsgrabung nach. Das Objekt repräsentierte eine Grube mit verjüngter Öffnung, eingetieft in den gelben Lößuntergrund (Abb. 1, 2). Die Objektfüllung bildete im Oberteil eine Brandschicht von braunroter lockerer Erde mit verstreuten Lehmewurfstücken. Weitere Füllung bestand aus einer intakten Schichtenfolge von zyklisch abwechselnden, sterilen (verbrannten) Schichten von feinem Material hellroter Farbe (Löß) und reiner Asche grauer Farbe mit Funden. Die Scherben erschienen bereits in der Brandschicht mit Lehmewurf, ihre Anhäufung befand sich jedoch erst unterhalb dieser Zuschüttungsschicht. Aus der Objektfüllung stammen auch einige Tierknochen (*Ovis aries*, *Cervus elaphus*, *Bos taurus*).

Das untersuchte Objekt aus Pusté Úľany interpretieren wir als eine Opferschacht. Es hat nämlich alle charakteristischen Züge von Opferschächten, registriert in der mitteleuropäischen Zone vor allem seit der Späthallstattzeit (Studeníková 1984, 72–73). Die Abwechslung von Aschenschichten und sterilen Schichten durfte nicht nur mit dem Abtrennen von Resten nach einer vollzogener Zeremonie zusammenhängen, sondern auch mit der praktischen Seite der Gründung von einer neuen Feuerstelle auf verebnetem und gefestigtem Untergrund. Weder innerhalb des Objektes, noch in seiner unmittelbaren Nähe wurden jedwede Spuren einer Konstruktion erfaßt.

Das keramische Inventar des Objektes aus Pusté Úľany war relativ repräsentativ durch bekannte Typen von Siedlungskeramik der Junghallstattzeit in der Südwestslowakei vertreten. Das amphorenartige Gefäß (Abb. 3) gehört mit seiner dreiteiligen Profilierung und Graphitdekor zu den typischen Repräsentanten des Hallstattstils. Die kannelierte Verzierung appliziert auf einem schüsselförmigen Gefäß mit Zylinderhals (Abb. 5: 13) wird gewöhnlich mit der heimischen spätbronzezeitlichen Tradition verbunden, sie erscheint auch unter den junghallstattzeitlichen Siedlungsfunden. Neben den Topfgefäßen repräsentieren die zahlreichste Form des Keramikinventars die Schüsseln. Sie sind besonders durch konische Schüsseln mit eingezogener Mündung vertreten. Die halbkugelige Schüssel mit leicht geschweiftem Rand (Abb. 6) und die große dünnwandige Schüssel von einfacher halbkugelförmiger Form (Abb. 5: 15) haben Analogien in den Siedlungen von Hoste und Veľký Grob, datiert in die Stufe HD1 (Bujna – Romsauer 1984; Studeníková 1987). Ein Sondertyp von Schüsseln aus dem untersuchten Objekt sind die Exemplare mit schräg nach innen abgeschnittenem Rand (Abb. 5: 1, 2, 3; 4: 1). Der heutige Forschungsstand deutet an, daß wir mit dem Vorkommen

dieses Typs bloß am Anfang der Hallstattzeit rechnen können (Studeníková 1986b, 57, Abb. 5: 7–10). Es ist wahrscheinlich, daß es im Fall von diesen Schüsseln sowie der Nadel von einer sog. Spindlersfeld-Fibel (Abb. 10: 3) nur um Teil einer Zuschüttungsschicht ging, die Gegenstände, resp. Material aus der Bronzezeit enthalten konnte. Die Schöpfer des Objektes hatten nämlich die Möglichkeit auf solche Sachen auch in unmittelbarer Umgebung der Fundstelle zu stoßen, da in der Nähe eine befestigte Ansiedlung der Čaka Kultur lag.

Einen wichtigen Stützpunkt für die Bestimmung von oberer Zeitgrenze der Entstehung und Nutzung des Objektes repräsentieren die scharf profilierten Schüsseln (Abb. 7), deren erstes Vorkommen in die Stufe HC2–HD1 datiert ist (Bujna 1993, 368, 374). Die dickwandige Henkelschale verziert mit konischen Knubben (Abb. 9: 11) interpretiert man als eine der Äußerungen von der Einwirkung des Lausitzer Bereiches auf diese Randzone der Hallstattkultur. Die Töpfe gehören zu den häufigsten Keramiktypen aus dem untersuchten Objekt. Aus allen erkennbaren Exemplaren kommt hervor, daß es sich ausschließlich um eine Faßform mit nach innen gebeugter Mündung handelt.

Zwei kleine Tierfiguren (Abb. 10: 1, 2) entdeckt bei der Erforschung des Objektes in Pusté Úľany repräsentieren einen Fund, der in den üblichen Rahmen des Inventars von Siedlungsobjekten der Hallstattzeit nicht fällt. Die unvollkommene Art der Körpergestaltung und die Oberflächenbearbeitung evozieren die Erzeugnisse von den Lausitzer Urnenfeldern (Gediga 1970, Abb. 2, 3, 33–40), resp. dem transkarpatischen Gebiet (Maleev 1996, Abb. 1). Obwohl in der unweiten Gemeinde Abrahám für die vermutete Entstehungszeit des abgedeckten Objektes die Kalenderberg-Besiedlung belegt ist, repräsentierte sie während der Spätbronzezeit den Grenzpunkt der Expansion in Richtung Süden.

Unter die bemerkenswerten Funde aus dem Objekt reihen wir auch die Bronzenadel mit breiterem Riemenkopf von einer sog. Spindlersfeld-Fibel (Abb. 10: 3). Im Rahmen des freigelegten Fundkomplexes repräsentiert sie, zusammen mit den Schüsseln mit nach innen abgeschnittenem Rand, ein zeitlich fremdes Element. Hinsichtlich der typologischen Bewertung reihen wir die Nadel aus Pusté Úľany zum Inhalt der jüngeren Podolie-Stufe (Paulík – Chropovský 1971, 26, obr. 1: 1).

Neben den bisher genannten Funden und Feststellungen aus dem Objekt in Pusté Úľany verdient die größte Aufmerksamkeit das sog. Votivplättchen aus Knochen mit Reliefverzierung (Abb. 11). Die Art, in welcher die Tiere abgebildet sind, evoziert den künstlerischen Stil des venetischen Atestiner Gebietes, der vor allem bei der getriebenen Verzierung von Situlen zur Geltung kam. Die Zeit seines Vorkommens ist vor allem die erste Hälfte des 6. Jahrhunderts v. Kr., später tritt er zurück vor den Figuraldarstellungen (Frey 1969, 43). Gerade durch einen Vergleich mit diesen Vorlagen sind wir zur Überzeugung gelangt, daß es im Fall von dem Plättchen aus Pusté Úľany vermutlich um die Abbildung von Hirschkühen geht. Die künstlerische Auffassung von räumlicher Disposition der Verzierung auf dem Knochenplättchen ist, ähnlich wie die Verzierung in der sog. Situlenkunst, in horizontale Zonen gefaßt, die voneinander durch Scheider getrennt sind. Was die Funktion des Gegenstandes – Knochenplättchens – betrifft, ist die Antwort nicht eindeutig. Hinsichtlich einer Öffnung in der oberen linken Ecke des Plättchens kann man selbstverständlich nicht ausschließen, daß der Gegenstand als Anhänger verwendet wurde. Trotzdem, es existiert hier ein Aspekt, der auch eine andere Interpretation der primären Funktion des Plättchens zuläßt. Basierend auf der Erkenntnis, daß ihre Verzierung den Zusammenhang mit südlichen Einflüssen aufweist, finden wir gerade auf jenem Gebiet Gegenstände, die mit ihrem Charakter unserem Plätt-

chen am nächsten kommen. Es handelt sich um metallene Votivplatten, Votivplättchen oder Votivbleche von quadratischer oder rechteckiger Form mit getriebenen Abbildungen und sie sind oft in der Mitte von Kurzseiten, eventuell in einzelnen Ecken mit kleinen Öffnungen für die Befestigung auf einen anderen Untergrund versehen (Situlenkunst 1962, Taf. 54–55). Die Verbindung dieser künstlerisch eindrucksvollen Gegenstände mit Kult, resp. religiösen Zeremonien wird gewöhnlich nicht bezweifelt (Frey 1969, 60). Die sog. Votivplättchen erscheinen jedoch im Atestiner Raum erst nach der Periode, in welcher die Verzierung mit Tierdarstellungen auf Situlen angewandt wurde, d.h. nach der Hälfte des 6. Jahrhunderts v. Kr. (Frey 1969, 60). Solche Datierung ist, mit Rücksicht auf die anderen Funde aus dem Objekt, für unseres Plättchen unannehmbar. Da aber dieses Plättchen aus einem Fundkomplex stammt, der nur unter großen Einwänden anders als ein Platz der Kultpraktizierung angesehen werden darf, beschließen wir in diesem Zusammenhang den Terminus „Votivplättchen“ zu benutzen. Wir haben nämlich keinen Grund zu der Annahme, daß zwischen ihm und den Funden von sog. Votivplättchen aus Südeuropa keine Beziehung existiert. Dieser vermutete Zusammenhang kann vielleicht wenigstens eine gewisse Ebene von traditionellen Modellen abspiegeln, die allgemein den Kult im Osthallstatt-Kulturkreis definierten.

Heutzutage besitzen wir bereits viele Belege für die Existenz von gegenseitigen Kontakten des Nordost-Hallstatttraumes mit südlichen Gebieten Europas in der Junghallstattzeit. Es geschah nicht nur mittels Kulturimpulse, sondern auch vereinzelter Importe. Auch wenn wir die Herstellung des sog. knöchernen Votivplättchens aus Pusté Úľany auf dem Gebiet des Nordosthallstatt-Kulturkreises nicht bestreiten, konnte es nur infolge einer direkten Inspiration durch Stil der sog. Situlenkunst aus Südeuropa passieren. Es waren nämlich gerade Knochen, resp. Geweih, aus welchen mehrere künstlerisch verzierte Gegenstände der heimischen Hallstattumgebung gemacht wurden.

Im Zusammenhang mit dem sog. Votivplättchen aus Pusté Úľany sind jedoch auch Fundumstände bemerkenswert, sowie die Umgebung, in welcher das Objekt als die Hinterlegungsstelle situiert war. Die Bedeutung des Gegenstandes gefunden in solchem Kontext beruht also vor allem darin, daß er in gewissem Maße eine mögliche Beziehung andeutet zwischen den religiösen Vorstellungen in den Regionen des Nordosthallstatt-Kulturkreises und in der Zone Südeuropas, wo sich die sog. Situlenkunst entwickelt hatte.